

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**«ПОЛІТИКА РФ ЩОДО «ЗАМОРОЖЕНИХ КОНФЛІКТІВ» НА
ТЕРЕНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ»**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 6 курсу, 603
групи, спеціальності «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Дорофтей Анастасія Дмитрівна

Керівник: к. політ. н., асист.

Шородок Оксана Олександрівна

Рецензент: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № _____

від «___» _____ 2022 р.

Д. політ. н., зав. кафедри _____ Макар В.Ю.

Чернівці – 2022

Анотація

В кваліфікаційній роботі другого рівня вищої освіти здійснено комплексне дослідження феномену «заморожених конфліктів», розкриваються основні причини їхнього виникнення, вказуються на ключові перешкоди, що заважають процесу мирного вирішення «заморожених конфліктів», а також здійснюється пошук механізмів та засобів їх політичного врегулювання.

В магістерській роботі виділяється певна тенденція у розвитку придністровського, абхазо-осетинського та нагірно-карабахського конфліктів. Зазначається, в кінці 80-х – на початку 90-х років відбувається активна фаза розгортання конфліктів, що супроводжується бойовими діями, численними жертвами та значними руйнуваннями. Характерною ознакою даного періоду стає безпосереднє втручання в перебіг конфліктів Москви, яка активно виступає на боці сепаратистських утворень, надаючи їм всеосяжну військову, економічну та політичну підтримку. В результаті чого, будь-які спроби та намагання мирного вирішення конфліктів, не отримали належного результату.

Ключові слова: “заморожений конфлікт”, пострадянський простір, міжнародний конфлікт, етнічний конфлікт, війна, миротворча місія, політичний договір.

Abstract

The thesis for obtaining a master degree analyzes in detail the phenomenon of “frozen conflicts”, reveals the main causes of their occurrence, points out the key obstacles that hinder the peaceful solution of “frozen conflicts”, as well as searches for mechanisms and means of their political settlement.

In the thesis, a certain tendency is singled out in the development of the TransDniester, Abkhaz-Ossetian and Nagorno-Karabakh conflicts. It is noted that in the late 80s and early 90s there was an active phase of conflict deployment, accompanied by fighting, numerous victims and significant destruction. A characteristic feature of this period is the direct intervention in the course of conflicts of Moscow, which actively advocates on the side of separatist entities, providing them with comprehensive military, economic and political support. As a result, attempts and efforts on the peaceful resolution of conflicts have not received a proper result.

Key words: "frozen conflict", post-soviet states, international conflict, ethnic conflict, war, peacekeeping mission, political agreement.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ А.Д. Дорофтей
(підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	7
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТУ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЯВИЩА	13
1.1. Поняття та сутність термінів: “пострадянський простір”, “пострадянський синдром” та “заморожений конфлікт”	13
1.2. Методологія дослідження	18
1.3. Політологічний аналіз досліджень сучасних проблем конфліктології	27
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ	36
2.1. Пострадянські держави в умовах геополітичних викликів ХХ - початку ХХІ століття	36
2.2. Механізми та форми врегулювання “заморожених конфліктів” на теренах пострадянських держав. Досвід Кіпрського конфлікту	44
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ “ЗАМОРОЖЕНИХ КОНФЛІКТІВ” В КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ	58
3.1. Придністровська криза, як чинник дестабілізації в південно- східному регіоні Європи	58
3.2. Геополітична складова Нагірно-Карабахського конфлікту (1988 - 12 травня 1994 років)	66
Висновки до розділу 3	80
РОЗДІЛ 4. РОСІЙСЬКА ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ В УКРАЇНІ (20 лютого 2014 - 2022)	81

4.1. Збройна агресія РФ в Україні як вияв інституційної кризи Європейського Союзу	81
4.2. Роль міжнародних миротворчих місій в розв'язанні російсько-українського конфлікту	98
Висновки до розділу 4	105
ВИСНОВКИ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	115

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз;

НАТО – Організація Північноатлантичного договору;

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

РБ – Рада Безпеки;

РЄ – Рада Європи;

ГУАМ – Організація за демократію та економічний розвиток;

СНД – Співдружність Незалежних Держав;

РФ – Російська Федерація;

США – Сполучені Штати Америки;

ФРН – Федеративна Республіка Німеччини;

СФРЮ – Соціалістична Федеративна Республіка Югославія;

МРСР – Молдавська Радянська Соціалістична Республіка;

ГРСР – Грузинська Радянська Соціалістична Республіка;

ПМР – Придністровська молдавська республіка.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Існуюча система міжнародних відносин може бути охарактеризована як система зі значною нестабільністю, конфліктогенністю та наявністю великої кількості як внутрішньодержавних, так і міждержавних конфліктів (в тому числі збройних). Дві світові війни, які людство пройшло в двадцятому столітті, негативні наслідки «Холодної війни», змушують людство докладати максимальних зусиль для пошуку рішень для недопущення в майбутньому подібного роду конфліктів. Проте, незважаючи на трагічні уроки історії, кількість конфліктів у зовнішній політиці держав та системі міжнародних відносин не стає менша. Більш того, число конфліктних ситуацій стрімко зростає та поступово набувають статусу «заморожених конфліктів». Кожен подібний конфлікт є небезпечним і приховує в собі велику кількість ризиків для різних сторін. Як для учасників, так і для їхніх сусідів. Перелік заморожених конфліктів останнього часу доволі великий. Найбільш небезпечними замороженими конфліктами прийнято вважати: арабо-ізраїльський, корейський, індо-пакистанський, кіпрський та косовський конфлікти. Також увагу міжнародної спільноти та дослідників привертає ряд конфліктів на теренах пострадянського простору. Хоч активні бойові дії в зонах даних конфліктів майже або повністю не ведуться, війни на цих територіях можуть вибухнути в будь-який момент та зруйнувати геополітичний лад міжнародних систем.

Присутність помітної кількості «заморожених конфліктів» на політичній карті світу вказує не тільки на глибокі внутрішні суперечності між сторонам, але й вказують на низку інших чинників, що впливають на процес вирішення даних конфліктів. Зокрема, «заморожені конфлікти» перетворюються на інструмент геополітичної гри більш серйозних гравців, якими зазвичай виступають сучасні впливові світові держави.

Особливо виразно це проявляється на території пострадянського простору, де Росія впродовж багатьох десятиліть використовує «заморожені конфлікти» в якості інструменту для реалізації своїх геополітичних інтересів. Однією з важливих особливостей «заморожених конфліктів» є те, що вони містять у собі й елементи «гібридного протистояння», включаючи окрім вже доволі звичного військового компонента – політико-економічну, релігійну, історичну, інформаційну та інші складові, що значно ускладнює процес їхнього політичного врегулювання. Отже, метою конфліктів нового покоління є отримання нових територій.

Ще однією особливістю сучасних «заморожених конфліктів» є те, що вони стали проявом глибоких розбіжностей в сьогоднішній системі міжнародних відносин. Це свідчить про невідповідність та застарілість системи норм міжнародного права, міждержавних договорів та прийнятих угод тим викликам і загрозам, що існують у XXI столітті.

В межах зазначеної теми на сучасному етапі наукових досліджень вже написано велику кількість наукових праць, статей, монографій, що присвячені конфліктологічній тематиці, проаналізовано ідейно-хронологічні та теоретико-понятійні особливості конфлікту, досліджено сутність конфлікту, та розроблено методологічний інструментарій. Проте, незважаючи на достатню кількість теоретичного та практичного матеріалу, в фокусі уваги, вже протягом довгого часу залишаються питання, які пов'язані з першопричинами виникнення конфліктів, специфіки їхнього розвитку та складністю їхнього врегулювання. Особливо, коли йдеться про збройні міжнаціональні, міжрелігійні чи міжетнічні конфлікти.

Актуальність даної теми також пояснюється і фактом збройної агресії Росії по відношенню до Української суверенної держави, та намагання РФ перевести конфлікт на південному сході України в стадію «замороженого конфлікту», з використанням таких методів та прийомів,

які Росія впродовж тривалого часу відпрацьовувала під час придністровського, нагірно-карабахського та осетинсько-абхазського конфліктів. Відтак, проблема «заморожених конфліктів» вимагає в процесі їх розгляду та вивчення особливого комплексного, систематичного наукового підходу, а також під час розроблення механізмів, що стосуються їхнього політичного врегулювання.

Метою магістерської роботи є дослідження сутності феномену «замороженого конфлікту», виявлення основних передумов і причин їхнього виникнення та розробка ефективних політичних механізмів для їх вирішення та врегулювання

Основні завдання:

– дослідити розвиток теоретичних підходів до визначення природи та сутності конфліктів у різні періоди розвитку суспільно-політичної думки;

– з'ясувати основні особливості та сутність «гібридного» протистояння;

– визначити головні причини виникнення «заморожених конфліктів» на території держав пострадянського простору та з'ясувати основні перешкоди на шляху до їхнього врегулювання;

– виявити основні передумови, що призвели до виникнення інституційної кризи всередині Європейського Союзу.

– визначити роль та місце міжнародної миротворчої місії ООН в контексті задачі з розв'язання російсько-українського конфлікту.

Об'єктом дослідження є сучасні «заморожені конфлікти» на теренах колишнього СРСР.

Предметом дослідження - механізми врегулювання «заморожених конфліктів» нашого часу.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від початку 90-х років ХХ століття до кінця 2022 року. Жоден з конфліктів, який досліджувався в магістерській роботі, так і не отримав свого політичного врегулювання, продовжуючи своє існування у формі «замороженого протистояння».

Територіальні рамки дослідження охоплюють, головним чином, територію пострадянського простору, де наразі продовжують залишатися в невирішеному стані значна кількість конфліктів, ключовими серед яких є нагірно-карабахський, абхазо-осетинський та придністровський «заморожені конфлікти». З початку 2014 року до цього переліку додається російсько-український конфлікт.

Методологія та методи дослідження. Магістерська робота несе міждисциплінарний характер заснований на використанні теоретичних та методологічних підходів не тільки політології, а й конфліктології, теорії міжнародних відносин, психології, філософії та права.

У вироблені загальної концепції дослідження ключову роль відіграло застосування синергетичного підходу, в основі якого закладено ідею, що передбачає багатоваріативність та альтернативність шляхів розвитку конфліктних ситуацій. Використання даного підходу, сприяло розширеному розумінню соціально-політичної реальності, акцентувало увагу на важливості розгляду випадкових чинників, які впливають на розвиток будь-якого конфлікту. Крім синергетичного підходу, в роботі застосовано положення конфліктологічного, термінологічного, біхевіористського та геополітичного підходів. Конфліктологічний підхід надав змогу проаналізувати проблему «заморожених конфліктів» з точки зору зіткнення, протиріччя, а також збройного, політичного, економічного, етнічного та інших типів протистояння; термінологічний дав можливість підкреслити основні структурні елементи та визначити найбільш вагомі для комплексного дослідження терміни та категорії; біхевіористський

дозволив сконцентрувати увагу на поведінці та мотивах основних груп, що входять до складу конфліктуючих сторін; геополітичний допоміг визначити взаємозв'язок між наявністю «заморожених конфліктів» і змінами в системі міжнародних відносин, що стосуються балансу сил на геополітичній карті світу.

Наведені підходи поєднуються із низкою загально-філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які ґрунтуються на принципах об'єктивності, науковості, системності, історизму, послідовності, плюралізму, пізнавальності та причинності.

Наукова новизна отриманих результатів роботи зумовлена актуальністю запропонованої проблеми, сукупністю поставлених завдань та засобами їхнього розв'язання. У межах здійсненого дослідження було досягнуто результатів, які мають наукову новизну та конкретизуються через наступні положення:

1. Проаналізовано та виявлено ключові системні закономірності, що стосуються причин виникнення «заморожених конфліктів» на території пострадянського простору, а також наголошується на ключових перешкодах, що заважають процесу їхнього політичного врегулювання. Зазначається, що головним деструктивним елементом в процесі мирного вирішення придністровського, абхазо-осетинського та нагірно-карабахського конфліктів є зовнішній фактор, що представлений позицією росії, яка розглядає територію пострадянського простору виключно як зону свого геополітичного та геостратегічного впливу, в результаті чого невирішеність та наявність «заморожених конфліктів» на територіях Молдови, Грузії та Азербайджану дозволяє москві зберігати та постійно посилювати свій вплив у стратегічно важливих для неї регіонах;

2. Удосконалено теоретичні підходи до вивчення сутності конфлікту. Зокрема, для кращого розуміння та систематизації знань про природу, причини виникнення та сутнісні характеристики конфлікту

3. Згенеровано положення, що висвітлюють специфіку російської «гібридної» агресії, результатом якої є криза в системі міжнародно-правових відносин, особливо це проявляється в функціонуванні ключових міжнародних структур та організацій, а також в ослаблені ролі міжнародних договорів та не ефективності основних принципів міжнародного права. Дії москви призвели до появи низки «заморожених конфліктів» на територіях пострадянського простору, а також до активізації сепаратистських та націоналістичних рухів в багатьох країнах ЄС.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів визначається науковою новизною дослідження та здійсненим комплексним аналізом проблеми пошуку дієвих політичних механізмів врегулювання «заморожених конфліктів» сучасності.

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТУ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЯВИЩА

1.1. Поняття та сутність термінів: “пострадянський простір”, “пострадянський синдром” та “заморожений конфлікт”

Термін “пострадянський простір” з’явився в політології слідом за розпадом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і зазвичай він асоціюється і розуміється з географічної точки зору, тобто як територія, на якій до цього розташовувався радянський союз.

Пострадянський простір – це всі колишні республіки СРСР, а в наш час незалежні держави, що виникли внаслідок його розпаду. Зокрема це: Європа – Україна, Молдова, Білорусь; Балтія – Литва, Латвія, Естонія; Закавказзя – Грузія, Азербайджан, Вірменія; Середня Азія – Узбекистан, Казахстан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан.

Для повноти картини назвемо невизнані або частково визнані державні утворення, поява яких викликана проблемами на пострадянському просторі. Європа – Придністровська Молдавська Республіка, Луганська Народна Республіка, Донецька Народна Республіка; Південний Кавказ – Республіка Арцах (Нагірний Карабах), Республіка Абхазія, Республіка Південна Осетія. Як синонім, який об’єднує всі ці країни, використовується також словосполучення «країни ближнього зарубіжжя».

Говорячи про «територію» СРСР, політологи не обмежують її тисячами квадратних кілометрів. Радянський Союз був могутньою державою з величезною сферою впливу. Де-факто це був ідеологічний, а часто ще й економічний хребет і опора держав, що оголосили про соціалістичний шлях власного розвитку. Радянський Союз також

контролював і політичну ситуацію в цих країнах, вдаючись часом до військового втручання. До країн сфери «широкого» пострадянського простору в Європі входили: Польща, НДР, Угорщина, Болгарія, Чехословаччина, Румунія. В Латинській Америці – Куба. В Азії - КНДР та В'єтнам.

Однак це не означає, що всі країни соцтабору підпорядковувались Радянському Союзу. Через це в перелік країн зон впливу СРСР не включені начебто соціалістичні Югославія, Китай та Албанія, які мали хронічні, аж до військових, розбіжності і, як наслідок, конфлікти. Не кажучи вже про численні країни Африки та Азії, які регулярно змінювали свій політичний курс, намагаючись не впустити свою вигоду від геополітичної боротьби СРСР і США.

Розпад Радянського Союзу призвів до величезних трансформацій в абсолютно різних сферах життя цих держав, що є потужним аргументом на користь виправданості існування більшого широкого розуміння терміна «пострадянського простору».

Переважає більшість населення країн ближнього зарубіжжя народилося і виросло в СРСР, вчилася в радянських школах і вищих навчальних закладах, володіло російською мовою, як державною мовою Союзу. Як наслідок, всі ці люди розділяли і часто до теперішнього часу розділяють радянські культурні цінності.

Тим не менш, існування союзних республік мало швидше адміністративну функцію і характер. Хоча внутрішнє пересування людей і контролювалося державою, воно не заборонялось і часто навіть заохочувалось. Як наслідок, етнічна однорідність території розмивалась і виникали міжрасові та міжнаціональні шлюби.

Правове зникнення таких гігантських держав, як СРСР, зміна систем цінностей і норм, не одразу змінює людей, не здатне в короткі терміни скасувати їхні родинні зв'язки. Таким чином, навіть конфліктуєчі

республіки колишнього Радянського Союзу, хотіли вони того чи ні, відчували і досі відчувають певну спільність. Соціалістичних країн далекого зарубіжжя це стосується меншою мірою.

Вищеописане явище називається соціологами, культурологами, та істориками пострадянським простором. А розташований цей простір не на так на географічних картах, як в світогляді жителів цієї території.

Територіальні суперечки є найгострішою темою в часи розпаду країн. Незважаючи на те, що заснування Співдружності Незалежних Держав мало б гарантувати непорушність кордонів держав-учасниць, конфлікти між ними постійно виникали і виникають і в наш час.

Кордони колишніх республік СРСР, як вже було вказано вище, мали здебільшого адміністративну функцію і не враховували інтереси місцевого населення, історичні особливості.

Рухливість адміністративних кордонів. Як, наприклад, приєднання Абхазії до радянської Грузії, яке відбувалося без врахування побажань корінного народу.

Утворення СРСР певною мірою заморозило багато міжнаціональних суперечок. Як наслідок розпад Радянського Союзу спровокував процеси, наслідком яких став розділ територій за національною та релігійною ознаками. Це призвело до багатьох територіальних суперечок в колишніх Радянських республіках, доволі багато з яких переросли у військові конфлікти і створення незалежних суб'єктів.

Молоді держави активно використовували в цьому процесі як аргумент своє важливе історичне місце і силу, культурну та національну унікальність.

Чи можна вважати «заморожені» конфлікти на пострадянському просторі викликом європейській безпеці?

Розпад Радянського Союзу ознаменувався не тільки створенням незалежних держав, але й появою на політичній карті світу нових

конфліктогенних регіонів у вигляді самопроголошених Придністровсько-Молдавської Республіки (ПМР), Нагірно-Карабахської Республіки (НКР), Республіки Абхазія, Південно-Осетинської Республіки. На жаль, до цього переліку можна віднести і конфлікт на сході нашої держави, який і досі триває, а з лютого 2022 року перейшов на новий рівень.

Проблема «заморожених» конфліктів сьогодні знаходиться у центрі уваги багатьох дослідників. Так, у квітні 2019 року польський аналітичний центр «Warsaw Institute» презентував спеціальну доповідь під назвою «Заморожені конфлікти» на пострадянському просторі як виклик європейській безпеці». У документі зазначається, що конфлікти такого роду відбуваються в невідконтрольній центральній владі регіонах, що знаходяться під контролем сепаратистів. Останні намагаються легітимізувати своє правління шляхом проведення переговорів з органами центральної влади. Відсутність мирних рішень, проте, не призводить до ескалації бойових дій, а конфлікти поступово переходять у фазу «небуття». Ця ситуація спричиняє, з одного боку, ослаблення позицій центральних урядів, а з іншого, - пряме або опосередковане втручання іноземних держав, які підтримують сепаратистів.

«Заморожені» конфлікти у пострадянських державах є серйозним викликом для розбудови міжнародних відносин у Східній Європі та на Кавказі. Такі країни, як Молдова, Грузія та Україна не можуть проводити цілком незалежну зовнішню політику через відсутність повного контролю над своїми територіями. Ці території контролюються квазідержавами, які реалізують політику, нав'язану Російською Федерацією, яка, у свою чергу, забезпечує їхню безпеку та здійснює програму економічної підтримки. У такий спосіб кремль прагне блокувати євроатлантичні прагнення країн, оскільки до НАТО та Європейського Союзу не приймають нових членів, які повністю не контролюють свою територію. Винятком є ситуація у

Нагірному Карабасі, яка безпосередньо не стосується москви, але є наочним прикладом «замороженого» конфлікту.

1.2 Методологія дослідження

Розробка чіткої методологічної основи наукового дослідження, яка включатиме набір концептуальних ідей, сукупність підходів, принципів та методів, які повинні лягти в основу отримання об'єктивного, всебічного та науково-цілісного знання, є дуже важливою при дослідженні проблеми «заморожених конфліктів».

З контексту і визначень наявних наукових досліджень видно, що деякі автори розуміють під методологією теорію методу, інші – безпосередньо сам метод (зокрема загальний філософський метод), треті – сукупність всіх методів, які використовуються в науці, четверті – сукупність як філософських, так і не філософських наук, які дають вихідні принципи вирішення складних практичних та теоретичних завдань. Авторами у це поняття закладається різний сенс, який неодноразово явно або неявно змінюється ними у ході роздумів. Саме тому необхідні уточнення, що максимально відповідають фактичному змісту і завданням методології [92, с.196].

У науковому середовищі виділяють декілька рівнів методології. Найважливішими серед них є:

1. Філософська (фундаментальна) методологія;
2. Методологія конкретно взятої науки;
3. Методологія наукового дослідження.

Філософська (фундаментальна) методологія являє собою найвищий рівень методології, що охоплює всі сфери наукового пізнання і є сукупністю філософських методів пізнання. Серед них варто виділити індуктивний метод Ф. Бекона, діалектичний метод Сократа, Г. Гегеля, раціоналістичний метод Р. Декарта, феноменологічний метод Е. Гуссерля, системний метод Л. фон Берталанфі, У. Ешбі.

Крім того, багато інших фундаментальних філософських положень, які відображають найбільш суттєві властивості об'єктивної реальності, також діють у всіх сферах пізнання, а тому повинні враховуватись при проведенні наукових досліджень у формі всезагальних принципів. Детальніше це буде розглянуто далі, під час розгляду принципів як важливої компоненти методології [20].

Методологія окремо взятої науки включає в себе певну сукупність специфічних методів, принципів та прийомів наукового дослідження, що складають змістові основи даної науки і використовуються з метою пізнання об'єкта, що становить предмет її дослідження. До прикладу політологія, як і будь-яка інша наука, має власні специфічні та загальні методи наукового дослідження, керуючись при цьому певними принципами, що дозволяє дослідникам отримувати цілісні наукові знання. Біхевіористський та діалектичний методи пізнання є важливими інструментаріями у методологічному арсеналі політології.

Важливе значення діалектичного методу полягає в тому, що він активно використовується в історичному плані і будучи важливим елементом розробки філософських систем. Цей метод науково обгрунтований і апробований.

Також останнім часом поряд із діалектичним методом у сфері політологічних досліджень все більшого значення набуває синергетичний метод. В основі цього підходу покладено альтернативність, багатоваріантність вибору сценаріїв суспільно-політичного розвитку. В той же час синергетичний метод має інструментарій, який дає змогу визначити, що:

- 1) Складно організованим системам неможливо нав'язати шляхи та напрями розвитку. Натомість є можливим лише сприяти процесу самоорганізації (через слабкі впливи);

2) Одночасне покращення всіх найважливіших показників системи неможливе;

3) Існує декілька альтернативних шляхів розвитку для складних систем;

4) Еволюційний розвиток системи при кількох станах рівноваги відбувається при лінійному зростанні ентропії;

5) Кожен елемент системи несе в собі інформацію про результат майбутньої взаємодії з іншими елементами системи;

6) В процесі розвитку складні нелінійні системи проходять через точки біфуркації (критичні точки), в яких відбувається розгалуження системи через вибір одного з еквівалентних напрямків її подальшої самоорганізації;

7) Розвитком складних систем можливо керувати лише в точках їх біфуркації. Робиться це легкими поштовхами, суми яких має вистачити для появи резонансу – достатньої амплітуди коливань і відносно впливів зовнішнього середовища, так і всередині системи.

Чим меншим у момент біфуркації складно організованої системи є сумарний вплив на більший об'єкт або процес, тим більший синергетичний ефект в результаті. «Синергетично» мислячий історик, культуролог, економіст або політолог, таким чином, уже не можуть оцінювати ті чи інші рішення через прямолінійне порівняння попереднього та наступного станів. Замість цього вони мають порівняти реальний хід наступних подій з імовірним ходом подій за умови альтернативного ключового рішення [122, с.28-29].

«Заморожений конфлікт» поєднує в собі цілий ряд специфічних і різномірних властивостей, а відтак вимагає особливого системного підходу в процесі його вивчення та розгляду. Вищевказані критерії та їх використання мають величезне значення для дослідження таких складних явищ, як «заморожений конфлікт».

Методологія наукового дослідження – це сукупність прийомів, методів та принципів, що використовуються дослідником в процесі наукового пізнання з метою отримання науково-обґрунтованого та цілісного знання.

Крім того, усі наукові дослідження в своїй основі базуються на певних дефініціях як ключових компонентах методологічного інструментарію.

Це пояснюється тим, що теоретичне дослідження потребує аналізу, уточнення та описування понятійно-категоріального апарату конкретної наукової галузі. У ході нашого дослідження є деякі категорії, які потребують особливого пояснення та розгляду. Ключовими серед них є наступні:

Агресія – протиправне, опосередковане або пряме, використання збройної сили однією державою проти суверенітету, політичної незалежності або територіальної цілісності іншої держави [38, с.19].

Конфлікт політичний – надмірне загострення відносин між сторонами у політиці або їх конфронтація та зіткнення, пов'язані з відмінностями їх позиції в суспільстві. Також до цього типу конфліктів можна віднести зіткнення таких, що не збігаються або проблемних інтересів, поглядів або дій окремих особистостей, представників політичних партій і громадських організацій, об'єднань, етнічних і соціальних груп, держав та їх органів.

Конфлікт етнічний – ситуація конфронтації і протистояння в системі стосунків між двома або більше етнічними групами, належними до них групами та індивідами, що зумовлена несумісністю суб'єктивних або об'єктивних цілей, цінностей або інтересів. Виникає на різних рівнях суспільного та політичного життя. Для реалізується застосовуються будь-які прийнятні і доступні для сторін способи і засоби [85, с.410].

Конфлікт міжнародний – пряме або непряме зіткнення двох або більше учасників міжнародних відносин (держав, груп або об'єднань народів, політичних рухів, держав тощо) задля можливості реалізації своїх життєво важливих або, наприклад, принципових інтересів. Будується на основі наявних між сторонами конфлікту протиріч об'єктивного чи суб'єктивного характеру.

Конфлікт пам'ятей – соціально-політичний тип конфлікту. Предметом даного різновиду конфлікту є минуле, а також його репрезентації в режимі реального часу різноманітними соціальними групами; найчастіше це індивідуальні політичні конфлікти, а не міжособистісні, що є визначальним для суспільно-політичного розвитку [86, с.324].

Війна – різновид конфлікту між політичними утвореннями (етносами, державами, політичними угрупованнями тощо). Відбувається в форматі збройної боротьби, бойових дій між їх збройними силами (можливо з залученням військових збройних підрозділів третіх сторін, в тому числі приватних військових компаній). Регулюється цей вид конфлікту законами та звичаями – сукупністю норм і принципів міжнародного права, які регламентують обов'язки воюючих сторін (забезпечення захисту цивільного населення, регулювання ставлення до військовополонених, заборона на використання особливо нелюдських видів зброї тощо) [87, с.73].

«Заморожений конфлікт» – це ситуація, коли збройний конфлікт між сторонами припиняється без підписання мирного договору чи іншого політичного вирішення конфлікту між сторонами [45, с.49]. Ти не менше, досвід останніх десятиліть доводить, що часто політичне чи військове затишшя виявляється оманливим. Подібний конфлікт являє собою велику загрозу та показує негативний вплив на систему глобальної та регіональної безпеки [45, с.93].

Окрім чітко визначеного понятійно-категоріального апарату, процес наукового пізнання базується в тому числі і на використанні певних наукових принципів, необхідних для надання дослідженню системності та цілісності, а також формування потрібних умов для більшої ефективності пізнавальної діяльності.

Принцип є центральним поняттям, логічним вираженням пізнання, основною ідеєю, що пронизує систему знань і встановлює чітку субординацію цих знань.

В ході наукового дослідження було використано ряд загальнонаукових принципів, ключовими серед яких стали наступні:

- принцип об'єктивності;
- принцип розвитку та історизму;
- принцип пізнавальності та причинності;
- принцип співвідношення історичного та логічного;
- загально-діалектичний принцип взаємодії загального зв'язку;
- принцип системності.

Третім та заключним елементом методологічної основи дослідження є сукупність методів наукового пізнання.

Метод – це система прийомів і правил підходу для вивчення закономірностей і явищ природи, суспільства, мислення. Метод також є способом досягнення певних результатів у науковому пізнанні й практичній діяльності [43, с.74].

В наші дні наука має багаторівневу структуру методології знання. Згідно неї методи наукового пізнання за сферою застосування і ступенем загальності можуть бути розділені на наступні чотири категорії:

1. Загальнофілософські методи – діють на всіх етапах пізнання і в усіх науках;
2. Загальнонаукові методи – застосовуються в технічних, гуманітарних і прикладних науках;

3. Часткові методи – застосовуються для певних наук;
4. Спеціальні методи – застосовуються для однієї, конкретної (специфічної) науки.

Методологічна основа проведеного нами дослідження базується на використанні наступних методів політологічного дослідження:

Метод політичного аналізу – передбачає розподіл досліджуваних об'єктів на складові частини з метою встановлення взаємозв'язків між ними та визначення тим самим їх внутрішньої сутності. Особливо актуальним застосування даного методу стало під час дослідження конфліктної ситуації, шляхом розбивання її на певну структуру та виділення в ній ключових елементів:

- аналіз конфліктної ситуації;
- прогнозування розвитку конфліктної ситуації;
- вирішення поставленої проблеми шляхом прийняття компетених рішень.

Історичний метод – метод дослідження, який дозволяє шляхом порівняння встановити подібність і відмінність досліджуваних явищ і процесів. Він базується на вивченні еволюції конфлікту від моменту його появи і аж до його поточного стану. Метод дозволяє аналізувати та вивчати конкретні умови, що спричинили виникнення конфліктної ситуації, оцінювати роль окремо взятих осіб, соціально-політичних груп та класів, окремих міжнародних організацій та блоків, а також окремих держав у її розвитку.

Історичний метод став основою та стрижневим елементом нашого дослідження. Зрештою, нерозуміння та не усвідомлення причин, мотивів та джерел, що призвели до виникнення конфлікту, унеможлиблює пошук та визначення механізмів, ефективних для вирішення даних проблем.

Порівняльний метод – передбачає зіставлення багатьох аспектів конфлікту та виявлення схожих чи відмінних проявів у різних формах

прояву «замороженого конфлікту». Використання цього методу було особливо цінним під час роботи над другим розділом дипломного дослідження – питаннями, пов'язаними з проблемою «заморожених конфліктів» на території пострадянського простору.

Вивчаючи нагірно-карабаський, придністровський, та осетино-абхазський конфлікти, нам вдалося виокремити та висвітлити певні тенденції, пов'язані з причинами цих конфліктів. Також ми змогли виокремити основні перешкоди на шляху процесу політичного врегулювання цих конфліктів.

В процесі дослідження осетино-абхазського, придністровського, та нагірно-карабахського конфліктів нам вдалося виокремити та висвітлити певні тенденції, пов'язані з причинами виникнення зазначених конфліктів, а крім того виділити ключові перешкоди, що заважають їхньому політичному врегулюванню. Цей метод відіграв важливу роль і у дослідженні хорватського досвіду деокупації та інтеграції власних територій і виділити позитивні риси цього досвіду в питанні тих ризиків, з якими може зіткнутися Україна в ході збройного протистояння з російською федерацією.

Системний підхід – напрям методології наукового дослідження що ґрунтується на розгляді об'єкта дослідження крізь призму системності. Застосування цього підходу, дало нам змогу розглянути конфлікт з позиції певної цілісності, що дозволяє краще зрозуміти природу конфлікту, розкрити різноманітність видів зв'язків та об'єднати їх в одну теоретичну картинку. Принцип системного підходу дозволив нам виділити: розуміння конфлікту як системи, в основі якої закладено велику кількість взаємодіючих елементів, які впливають на перебіг та розвиток конфліктних ситуацій; визначення структури організації елементів, визначення складу та виявлення ключових взаємодій між ними; виявлення зовнішніх зв'язків системи (в тому числі ключових з них); виявлення

тенденцій і закономірностей на різних етапах розвитку конфліктних ситуацій.

Метод політичного прогнозування – науковий аналіз політичних явищ і процесів, спрямований на визначення перспектив розвитку того чи іншого процесу як на рівні внутрішніх процесів (всередині держави), так і на міжнародному рівні.

Прогнозування політичних відносин є вкрай складним процесом. Особливо це стосується конфліктних ситуацій та питання «заморожених конфліктів». Проте використання базових принципів та основних положень політичного прогнозування, дозволяє окреслити та висвітлити певні сценарії та тенденції розвитку конфліктів.

Метод політичного моделювання тісно пов'язаний з методом політичного прогнозування, який передбачає побудову моделей, які відображають ті чи інші фрагменти політичної реальності з певним ступенем подібності, та відображають сутнісні характеристики досліджуваного політичного процесу.

Моделювання дуже корисно, коли мова йде про вирішення конфліктних ситуацій, та особливо коли йдеться про збройний конфлікт у сфері міжнародних відносин.

Використання даного відіграє суттєву роль у дослідженні російсько-українського збройного конфлікту. Особливо в сфері діяльності міжнародних миротворчих контингентів в зонах бойових дій.

Моделювання та проектування різноманітних ситуацій, які пов'язані із залученням миротворців, дозволило нам виділити як переваги, так і ризики, з якими може зіткнутися Україна в процесі розгортання міжнародного миротворчого контингенту в зоні конфлікту.

Концептуальне застосування згаданих вище методів, принципів та підходів наукового дослідження, забезпечило можливість сформулювати єдину методологічну основу дослідження, яка стала базою для отримання

об'єктивного та науково-цілісного знання в питанні пошуку методів та механізмів вирішення «заморожених конфліктів» нашого часу.

1.3. Політологічний аналіз досліджень сучасних проблем конфліктології

Як уже зазначалося, конфлікт як суспільно-політичне явище, продовжує бути предметом, інтересу та дослідження науковцями в Україні та закордоном.

У зв'язку з цим потрібен був новий підхід до розуміння конфліктних питань. На наш погляд, зміст цього питання, важливо розглядати не як якесь конкретне абстрактне явище, а з максимально практичної точки зору, крізь призму української проблематики. Тому ми можемо закласти основу для наступного розділу нашого дослідження, особливо в питаннях пов'язаних з причинами різного роду конфліктів і складністю їх політичного вирішення. Тема “гібридної війни” та “гібридного конфлікту” все частіше висвітлюється у медіа та політичному середовищі.

Концепція “гібридної війни” не заперечує традиційні погляди на війну, а радше доповнює їх, враховуючи динамічні зміни в міжнародному безпековому середовищі та інші важливі фактори, які впливають на спосіб ведення війни. Військовий аналітик Ф. Гоффман, теоретик концепції гібридної війни і той, хто популяризував цей термін, фактично написав тезу, про те що у війні завжди є спадковість щодо історичних уроків і методів командування. Водночас, Гоффман прагнув сформулювати радикально нові узагальнюючі риси сучасного конфлікту, що виявляється у зближенні та поєднанні традиційно відособлених аспектів війни: фізичного та психологічного виміра, кінетичного та не кінетичного виміра зброї, учасників та не учасників бойових дій [83, с.21-22]. Тим часом політичний експерт і аналітик Е. Магде у своїй книзі «Гібридна війна: вижити і перемогти», зазначає: «Гібридна війна – це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів. Саме тому, в умовах гібридної

війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу. Війна полягає в прагненні однієї держави агресивно діяти на свідомість жителів іншого. Іншими словами – це прагнення не знищити мільйони людей, а залякати й деморалізувати їх. Завдяки швидкості поширення інформації світом вона перетворилася не лише на товар, а й на зброю» [71].

Аналіз подібного підходу до тлумачення сутності “гібридної війни”, отже має глибоке значення, включаючи та поєднуючі різні характеристики порівняно з поняттям “конфлікт” чи “війна”. “Як наслідок процес визначення поняття “гібридна війна” або “гібридний конфлікт” ускладнюється. Не менш складним і дискусійним є питання про передумови, що зрештою призвели до збройного конфлікту і момент коли напад фактично почався.

Таким чином, за словами Є. Магди, Росія прагне вирішити деякі важливі зовнішні і внутрішньополітичні виклики в “гібридній війні” проти України. Адже Україна має потенціал бути єдиною пострадянською державою, яка може конкурувати з Російською Федерацією в цьому питанні. Гіпотетична поразка України значно б деморалізувала багатьох країн Центральної та Східної Європи. Україна не раціонально використала можливості, які мала після здобуття незалежності.

Національна еліта країни не використала належним чином ні власний транспортний потенціал, ні радянську спадщину в економіці, ні навіть енергію подій на Майдані в 2014 році. Крім того, зовнішня політика України є частково непослідовною, внаслідок чого на початку 2014 року, Київ мав найбільш розвинені відносини з Кремлем, проте альтернативних домовленостей не було знайдено. У результаті Україна на той час стала легкою здобиччю Москви, з якою марно намагається впоратися з допомогою підготовлених атак [71].

Тоді В. Горбулін у монографії «Світова гібридна війна: український формат», виділив наявність наступних передумов, реалізація яких дозволила Росії здійснювати напади на нашу державу.

Захоплююча демократія і надмірна концентрація влади. Зокрема, проект бажана система устрою України адаптувався до панівного патріархального ставлення до очікування «сильної руки» та відмови від індивідуально громадянської відповідальності. Для мобілізації електоральної підтримки своїх проектів політичні сили скористалися низькою суспільною довірою до більшості суспільних інститутів, глибокими соціально-політичними протиріччями та конфліктними колективними ідентичностями. Використання одних і тих же політичних технологій призвели до розмитості меж між різними проектами та зниження довіри суспільства до майбутніх варіантів. Крихкі державні інституції, націлені на популістські політичні кампанії, що підривають їхню легітимність [81, с.207].

Побудова «демократичного фасаду» в Україні також зумовлена занепадом партійної системи. Політичні партії, які під час переходу до демократії мали бути головним суб'єктом політичної відповідальності, джерелом кадрів та виразником інтересів народу, відіграють важливу роль у процесі створення олігархічного консенсусу та захоплення державних інституцій олігархічною групою, перетвореною на «політичну машину». Таким чином, вибори втратили в очах громадян своє значення, як механізм вибору найкращого курсу суспільного розвитку а перетворилися на інструмент легітимізації певної форми олігархічного консенсусу [81, с.207].

Декларативність безпекової політики та систематичне порушення державних інституцій, що відбувалося протягом останніх кількох років, створили сприятливе підґрунтя для комплексного зовнішнього втручання в українські справи.

Реальний сектор української економіки був одним із найпривабливіших об'єктів для агресорів. Таким чином, загальносвітові тенденції економічного розвитку - значне зростання наукомістких галузей, масове поширення нових технологій та інноваційних процесів та домінування п'ятого технологічного укладу в структурі економічно розвинених країн. Ситуація в українській економіці - критична. Основою вітчизняного реального сектору залишається галузь, орієнтована на високотехнологічне виробництво та експорт сировини, з традиційними факторами, такими як наявність робочої сили, природних ресурсів і капіталу що є конкурентоспроможністю [86, с.218].

Здобувши політичну незалежність, Київ не отримав економічну, технічну, ресурсну чи адміністративну незалежність. Росія яка мала достатньо засобів для впливу на дії України в енергетичній сфері, тим самим контролювала її енергетичну політику. До 2013 року Україна повністю залежала від рішень Кремля, зокрема щодо:

- забезпечення українських атомних електростанцій новим ядерним паливом з Росії та вивезення відпрацьованого палива;
- постачання значних обсягів запасу природного газу;
- вивезення нафти та нафтопродуктів з України;
- навмисне завантаження нафтопереробної галузі України;
- перезавантаження роботи транзитних маршрутів транспортування нафти та природного газу (обсяги транспортування встановлювалися Кремлем);
- стійкості роботи електроенергетичної та газотранспортної систем (залежить від синхронного режиму роботи систем України та Росії) [83, с.229].

У зв'язку із стратегічною дезорієнтацією зовнішньої політики, найбільшою поразкою України стало підписання Будапештського

меморандуму в 1994 році який передбачав ядерне роззброєння в Україні але не давав достатніх гарантій безпеки [86, с.238].

Так само провалилося укладення українсько-російського договору про дружбу та співробітництво, відомого як «Великий договір». Серед ключових пунктів документу було визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів двох країн, ключовий момент для української влади в суперечці щодо міжурядових угод, пов'язаних з договором «Про статус і положення Чорноморського флоту Російської Федерації на території України» [87, с.239].

Станом на 2014 рік гібридний інформаційно-медійний характер російської агресії виявив слабкі позиції України в багатьох стратегічно важливих аспектах національного розвитку. Зокрема:

1) Велика кількість ЗМІ, які вільно працюють в українському інформаційному просторі, порушуючи законодавство та створюючи загрозу національній безпеці.

2) Вітчизняний телерадіопростір слабо захищений від несанкціонованого мовлення, а його стабільне технічне покриття все ще є значно меншим за територію держави (навіть без урахування окупованих територій).

3) Система нормативного оформлення та інституційного забезпечення розвитку інформаційної сфери є не відповідною вимогам часу, особливо відсутність концептуальної національної політики інформаційної безпеки.

4) Журналістська спільнота є непрофесійною, неорганізованою та надмірно залежною від власників ЗМІ.

5) Відсутність ефективних інституцій та механізмів оперативного реагування на інформаційні та інформаційно-психологічні загрози [88, с.246].

Отже, можна стверджувати, що Україна виявилася неготовою до такого розвитку подій, про що свідчить наведене вище обговорення основних передумов, що призвели до початку «гібридної війни». Водночас виявилось, що не тільки національна політика, яка проводилася весь час незалежності нашої держави, начебто провалилася, але й, на нашу думку, певною мірою наукова спільнота також не готова протидіяти ворожій агресії, щодо розвитку українського світогляду. Проте, незважаючи на велику кількість праць, присвячених проблемі конфлікту, насправді дуже мало їх було спрямовано на об'єктивне висвітлення проблем російсько-українських відносин. Проблема полягала в тому, що більшість робіт була суто теоретичного характеру, особливо щодо військового наступу, який ведеться на Україну, в той час, коли наукова діяльність також повинна базуватися на практичних аспектах.

Висновки до розділу 1

В ході дослідження даної проблематики автором було здійснено комплексний аналіз теоретико-методологічних засад розуміння сутнісних особливостей конфлікту. Автором проаналізовано погляди та висвітлено ключові елементи розуміння конфлікту мислителями стародавнього світу та античних часів, середньовічними та мислителями Нового Часу. Особливу увагу було приділено «класичним» західноєвропейським теоріям і вченням. В поясненні природи конфлікту наголошується на співіснуванні двох парадигм: функціоналістської та конфліктологічної.

Представниками функціонального підходу (Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, В. Парето, Е. Мейо) – конфлікт розглядається як соціальна аномалія, відхід від нормального розвитку суспільства. Представники цього підходу підкреслюють негативні функції конфлікту, що призводять до деградації, руйнування та в результаті краху системи.

Представники конфліктологічного підходу (Г. Зіммель, Л. Козер, К. Боулдінг, Р. Дарендорф) – навпаки, підкреслюють важливість існування конфлікту. Вони наполягають, що конфлікт є природною складовою відносин між людьми та в цілому є природним станом суспільства.

Період ХХ – початок ХХІ століття насичений численними революціями та війнами. Значно зросла кількість геополітичних конфліктів, все більшої активності набувають внутрішньодержавні суперечності.

Водночас «класичні» конфлікти відходять у минуле, а на зміну їм приходять нові методи та форми боротьби у вигляді «гібридних» конфліктів, які в свою чергу вимагають застосування спеціальних методологічних інструментаріїв та засобів у процесі їх розгляду та дослідження.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Пострадянські держави в умовах геополітичних викликів XX - початку XXI століття

Після завершення Другої світової війни на євро-азійському просторі зросла напруга між двома військово-політичними блоками: країни Осі та антигітлерівська коаліція, спричинена посиленням гонки озброєнь та бажанням нав'язати власну ідеологічну концепцію, що призвело до біполярності світу. Розпад Радянського Союзу зупинив на деякий час протистояння антагоністичних держав, проте не зняв з порядку денного комплекс питань, пов'язаних із національною безпекою.

Озираючись назад, ми бачимо, що 1991 рік не ознаменував кінця історії ні як ідеологічної еволюції людства, ні як переломного моменту, що задокументував тривалий і болісний розпад більшості світових імперій. Те, що ми спостерігаємо сьогодні на пострадянському просторі, — це тривалий процес розпаду СРСР, який супроводжується спробами встановити сфери впливу, прикордонними суперечками та відкритою війною. Ми також свідки повернення росії на міжнародну арену, оскільки вона намагається відіграти роль не лише регіональної, а й глобальної сили, подібної до тієї, яку відігравали російська імперія та радянський союз.

Різні шляхи незалежності, якими йшли різні республіки, не могли не вплинути на пострадянську траєкторію нині формально незалежних держав. За помітним винятком держав Центральної Азії, вони почали з демократизації свого політичного життя та інституцій значною мірою, але не кожна держава змогла зберегти або підвищити цей рівень демократії протягом бурхливих років пострадянського переходу. Насправді більшості з них цього не вдалося [16].

Демократія була повністю успішною лише в країнах Балтії, де вона виявилася більш довговічною та стійкою до авторитарного тиску, ніж у країнах колишнього східноєвропейського комуністичного блоку, передусім Угорщині та Польщі [16]. Демократія у формі конкурентних виборів збереглася в Україні, Молдові, Грузії, Вірменії та, певною мірою, в Киргизстані (серед держав Центральної Азії). У Білорусі сповзання до авторитаризму почалося в середині 1990-х після обрання президентом Олександра Лукашенка. Його режим перетворився на фактичну диктатуру що все ще триває сьогодні. У 2020 було здійснене необмежене насильство мирних демонстрантів, які протестували проти широкомасштабних фальсифікацій виборів, здійснюваних урядом, щоб зберегти О.Лукашенка на посаді.

У Росії, маяку демократії для більш консервативних республік наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років, авторитаризм почав набирати силу після невдалого державного перевороту 1993 року проти Б. Єльцина. Російський президент наказав своїм військовим придушити путч танками та переписав російську конституцію, щоб посилити повноваження свого офісу. Прийшовши до кремля як президент у 2000 році, В. Путін сповна використав ці повноваження. У 2021 році, будучи двічі прем'єр-міністром і вже відбувши третій президентський термін, В. Путін ще раз переписав конституцію, дозволивши собі ще два президентські терміни, кожен з яких продовжено з початкових п'яти років до семи [60].

Зокрема, показники демократичного розвитку незмінно ставлять три країни Балтії далеко попереду інших пострадянських країн. Рівень розвитку демократії, ринкової економіки та якості політичного управління в 129 країнах, включаючи країни Балтії, з 2003 року відслідковуються Індексом трансформації Бертельсмана створеним німецьким фондом імені Бертельсмана. Індекс має шкалу від 1 (мінімальне значення) до 10 (максимальний бал). Індекс трансформації Бертельсмана поділяє

пострадянські країни на три категорії. За Україною з балом 6,81 йдуть Вірменія, Грузія, Киргизстан і Молдова в так званому таборі «обмеженої демократії». Росія з балом 5,3 очолює групу «дуже обмежена демократія». Далі йдуть Казахстан, Білорусь, Азербайджан і Узбекистан. На самому кінці Таджикистан і Туркменістан з балами 3,32 і 2,71 відповідно.

Здавалося, що історія радянського союзу досягла свого кінця в 1991 році в одному відношенні — відмова від монополістичної державної власності, планування в кожному новому державному утворенні та прийняття різною мірою принципів приватної власності, вільного підприємництва та ринкової економіки.

На жаль, верховенство права загалом не стало визначальним принципом політичного, соціального та економічного життя. Жорстке державне регулювання та маніпуляції, що супроводжуються корупцією, стали постійними рисами економічного життя регіону. Знову ж таки, країни Балтії є єдиним винятком із цього загального правила. Там демократія та верховенство права йдуть рука об руку з найвищим ВВП на душу населення на пострадянському просторі (у 2020 році Естонія лідирувала з 23000 доларів на рік) [17].

Там, де демократія супроводжується верховенством права, економічна трансформація останніх тридцяти років дала великі результати. Україна, яка має найвищий рівень демократичного розвитку, знаходиться близько до кінця списку пострадянських країн, маючи лише 3500 доларів ВВП на душу населення [17].

Те саме в тій чи іншій мірі стосується й інших країн групи «обмеженої демократії»: Грузії, Молдови та Вірменії, ВВП яких на душу населення у 2021 році становив приблизно 5000 доларів, що на 500 доларів більше ніж попереднього року. Усі ці країни знаходяться в не вигідному становищі через зупинені або триваючі військові конфлікти: російські війська залишаються в Придністров'ї, Вірменія має не настільки

заморожений конфлікт з Азербайджаном, Грузія була захоплена Росією в 2008 році, а Україна восьмий рік протистоїть вторгненню російської армії. Війна на сході України або як ще її називають війна на Донбасі перетворилась на повномасштабну збройну агресію росії.

Росія, Казахстан і Туркменістан належать до групи «дуже обмеженої демократії» або навіть «невдалої демократії» [16]. В економічному плані вони поступаються країнам Балтії, але випереджають Україну, Грузію, Молдову та Вірменію. Станом на 2021 рік ВВП на душу населення в росії становить близько 12000 доларів, у Казахстані – близько 10000 доларів, у Туркменістані – трохи більше 8000 доларів [17]. Відносне багатство цих країн значною мірою пояснюється їхніми природними ресурсами та здатністю продавати їх на зовнішніх ринках. Прибутки від цієї торгівлі допомагають підтримувати авторитарних правителів і обмежувати поширення демократії в усіх трьох країнах. Доходи росії та Азербайджану від нафти також допомагають фінансувати війни цих країн.

Коли радянський союз розпався в 1991 році, однією з найбільш обнадійливих рис його розпаду була відсутність широкомасштабних війн між республіками. Сценарій, який хвилював багатьох на Заході, «Югославія з ядерною зброєю» так і не реалізувався.

Наявність ядерної зброї на радянській території слід віднести не лише до мирного завершення холодної війни, а й до відносно мирного розпаду радянського союзу, яким володіли чотири республіки: росія, Україна, Білорусь і Казахстан, хоча й не завжди під контролем, ядерної зброї. Сполучені Штати працювали пліч о пліч з росією, щоб забезпечити ядерне роззброєння, змусивши Україну та інші республіки відмовитися від ядерної зброї в обмін на гарантії безпеки [81]. Вони виявилися марними, коли росія вторглася в Україну навесні 2014 року.

1990-ті роки ознаменувалися кульмінацією російсько-американського співробітництва. Дві країни досягли згоди з низки

ключових питань, від подальшого скорочення ядерних арсеналів до вирішення регіональних конфліктів в Африці, на Близькому Сході та в Афганістані, де Москва припинила підтримку своїх клієнтів. Але був один суттєвий виняток: росія і Сполучені Штати так і не дійшли порозуміння щодо майбутнього пострадянського простору.

Незважаючи на своє рішення в грудні 1991 року дозволити розпуск радянського союзу, Б. Єльцин ніколи не передбачав пострадянський простір як територію, на якій колишні республіки СРСР отримають незалежність ведення як внутрішньої так і зовнішньої політик держав. Співдружність Незалежних Держав, була створена в грудні 1991 року, з метою забезпечити провідну роль росії в регіоні. Інші республіки, зокрема Україна, сприймали Співдружність як міжнародну інституцію, яка уможливила б упорядкований розпад союзу або, як це називали в Києві, «цивілізоване розлучення» [82].

Сполучені Штати залишалися рішучими прибічниками М. Горбачова та радянського союзу до останніх тижнів існування союзу, але коли СРСР розпався, Вашингтон схвалив повну незалежність пострадянських держав на противагу обмеженому суверенітету, який відстоював для них Б.Єльцин і його радники. Конфлікт між цими двома баченнями вийшов на перший план на початку двадцять першого століття.

Визволившись від політики радянської влади та здобувши суверенітет, Україна так і не приєдналася повністю до Співдружності, створенню якої вона допомагала. З відходом з політичної сцени колишніх партійних діячів демократичні сили зробили поштовх до переорієнтації України на Захід. Помаранчева революція — масові протести в Києві восени 2004 року, викликані спробою уряду сфальсифікувати вибори на користь кандидата в президенти, якого підтримувала росія, — поставила членство в Європейському Союзі на політичний порядок денний України.

США підтримали демократичний вибір України, але росія вважає Помаранчеву революцію формою американської агресії та зазіхання на сферу свого впливу.

У той час як ліберальні союзники В. Путіна, такі як А. Чубайс виступали за формування російської ліберальної імперії, в якій інші республіки були б пов'язані з росією економічною залежністю та м'якою силою. В. Путін дійшов висновку, що його єдиний ефективний інструмент утримувати пострадянський простір під контролем - це застосування військової сили. У перші місяці 2014 року, коли українці повстали проти свого президента В. Януковича, який обіцяв підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, але відмовився під тиском росії, В. Путін ввів свої війська в український Крим і захопив півострів. Через кілька місяців він відкрив новий фронт у своїй війні проти України, цього разу в східному промисловому регіоні Донбасу.

Війна, яка почалася навесні 2014 року набрала нових обертів 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Які мотиви росії? По-перше, зупинити рух України на Захід: В. Путін стверджував, що якби він не анексував півострів, він став би стартовим майданчиком для сил НАТО [92].

По-друге, підірвати та дискредитувати українську демократію, успіх якої послав би небажаний сигнал для росіян: якщо Україна може бути демократичною та успішною, чому росія не може зробити те саме?

Зусилля москви встановити чи зберегти російську сферу впливу не обмежуються Україною. Те саме обґрунтування є очевидним у сусідній Білорусі, де росія підтримує російсько-орієнтованого президента О. Лукашенка, легітимність якого не визнають європейські сусіди країни. Західний фронт протистояння росії з колективним Заходом також включає країни Балтії, історію пострадянського успіху. Вони приєдналися і до

Європейського Союзу, і до НАТО, але росія вважає їх спірною територією та використовує нові методи кібервійни проти своїх колишніх підданих.

Також росія продовжує свою військову та економічну підтримку Придністров'я, дипломатично невизнаного анклаву, створеного в Молдові для стримування західних прагнень цієї країни. На Кавказі росія вторглася в Грузію в 2008 році і захопила регіон Південна Осетія, додавши його до іншого грузинського анклаву, який уже перебуває під контролем росії, Республіки Абхазія. Війна стала прямою відповіддю на бажання Грузії вступити в НАТО [39].

Багато спостерігачів говорять про повернення холодної війни до теперішньої Східної Європи, яка складається з колишніх радянських республік західної та, частково, південної периферії СРСР.

Справді безпрецедентним у подіях останнього десятиліття є поява нових міжнародних гравців на пострадянському просторі, зокрема: Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Естонія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан. У 2020 військовий конфлікт між Азербайджаном і Вірменією в спірній зоні Нагірного Карабаху був відновлений і завершений перемогою Азербайджану, багато в чому завдяки підтримці його союзника Туреччини. Росія ввела в цей район своїх «миротворців», але була змушена змиритися з поразкою свого клієнта, Вірменії.

Увесь пострадянський простір стає новим полем битви іншої холодної війни, війни між Сполученими Штатами та Китаєм, у якій Москва виступає союзником Пекіна з метою повернення до китайсько-радянського альянсу.

Китай, який поширює свій економічний і політичний вплив у Центральній Азії та за її межами (він є найбільшим торговельним партнером України), утримується від того, щоб кинути виклик росії безпосередньо в цих сферах, але його зростаюча економічна могутність, на

відміну від економіки росії в стагнації, не залишає сумнівів хто остаточний переможець цього конкурсу.

Навряд чи хтось уявляв собі такий сценарій тридцять років тому. Також ніхто не передбачив долю демократії, економіки та верховенства права на пострадянському просторі. Тріумф демократії відбувся в одних республіках, але не в інших.

Історія не закінчилася в 1991 році, імперія не розвалилася за одну ніч. У цьому сенсі повернення історії має бонус: тепер ми можемо вчитися на минулому досвіді та здогадуватися, що буде далі. Історичний розвиток подібних постімперських ситуацій в інших частинах світу не залишає жодних сумнівів щодо напрямку процесів, які відбуваються сьогодні в регіоні, який колись називався СРСР. Жодна імперія не змогла відродитися і безкінечно нав'язувати колишнім підданам свою волю чи ідеологію. Одна свобода, яку завоювали колишні республіки СРСР і від якої не хочуть відмовлятися, — це свобода вибору. Цю свободу міжнародне співтовариство має підтримувати не словом, а ділом.

2.2. Механізми та форми врегулювання “заморожених конфліктів” на теренах пострадянських держав. Досвід Кіпрського конфлікту

Останні десятиліття ХХ століття в суспільно-політичному дискурсі отримали назву «етнічний ренесанс». З розпадом Радянського Союзу, Югославії та зростанням напруженості між етнічними групами на Близькому Сході, в ЄС та інших регіонах та країнах, питання етнічного конфлікту все частіше привертає увагу теоретиків міжнародних відносин, політологів, етнологів, соціологів, антропологів [74].

Одним з найяскравіших прикладів етнічного протистояння, що згодом переросло у відкритий збройний конфлікт, стала боротьба між турецькою та грецькою общинами Кіпру. Цей конфлікт призвів до складних геополітичних суперечностей та негативно впливає на безпекову ситуацію в цілому в Середземноморському регіоні.

І. Пономарьова зазначає, що складна структура кіпрських суперечностей на сучасному етапі є поєднанням антиколоніального національно-визвольного руху, міжетнічного конфлікту, елементів двостороннього та багатостороннього протистояння держав, а також має риси комплексної проблеми за участі не регіональних та багатосторонніх акторів. Холодна війна не тільки мала значний вплив на історію кіпрської проблеми, а й на внутрішньополітичні особливості, які визначали вектори дій кожного з основних суб'єктів конфлікту. Крах біполярної системи, розширення Європейського Союзу, членство Кіпру в ньому та початок переговорів про вступ Туреччини, може внести в ситуацію нові імперативи [88].

На думку експерта з міжнародних відносин С.Ковальського, основним чинником міжнародного аспекту кіпрського питання в період боротьби за національне визволення наприкінці 1950-х років ХХ століття

була ідеологічні підходи Афін і Анкари до вирішення складної ситуації на Кіпрі. Греція та грецьке населення Кіпру, яке становило 78% мешканців острова, прагнули подальшої долі британської колонії в енозисі, суть якого була в об'єднанні «суто еллійських» територій під владою Греції. Ця ідея мала велику популярність в грецькому суспільстві – її тиражували в пресі, використовували в програмах політичних партій тощо [55].

Прем'єр-міністр Греції К. Георгакопулос у 1958 році заявив у привітанні до Дня незалежності Греції, що «визначити справжню незалежність Греції можна буде тоді, коли до неї приєднається Кіпр». Його слова були повним відображенням офіційної позиції тогочасних Афін щодо майбутньої долі Кіпру. В той же час турецькі дослідники вказують на вплив на енозис так званої «Великої Ідеї», яка базувалася на поверненні до кордонів «Античної Греції» [55].

Відповіддю турків-кіпріотів на гасла енозису стало проголошення ідеї «таксими», чи «подвійного енозису», яка проголошувала, що турецька громада Кіпру не є національною меншиною, а має рівні права з грецьким населенням острова. Турецькі радикали вважали, що Кіпр мав бути поділений між Туреччиною та Грецією. Створене ними гасло «відділення чи смерть» було відображенням крайності підходу до вирішення територіального та політичного питання, щодо майбутнього устрою Кіпру [55].

Також варто додати, що окрім турецького та грецького впливу, на території Кіпру присутні також і інтереси та вплив Великобританії. Оскільки Кіпр здобув свою незалежність лише у 1960 році (а до цього часу він був однією з колоній Британії), це дозволило останній залишити за собою право на дві військові бази, площа яких становила 3% від загальної площі острова. Вважалося, що вирішити етнічне протистояння на острові вдасться шляхом надання йому державного суверенітету. Проте, як

показав подальший досвід, зі здобуттям незалежності питання етнічного та релігійного конфлікту не зникло, а навпаки – ще більше загострилося.

Дві переважаючих групи населення Кіпру суттєво відрізняються між собою в етнічному, ментальному, релігійному та культурному плані.

Прийняття Конституції Кіпру 1960 року не врегулювало існуючі питання між сторонами конфлікту, тож не вирішило проблеми. Згідно прийнятої Конституції в новій державі були запроваджені посади президента та віце-президента, повноваження яких майже нічим не відрізняються. Претенденти на ці посади мають обиратись обома общинами терміном на 5 років. Обидва мають право скликати засідання уряду, а також накладати вето на рішення, які стосуються питань оборони та безпеки. Окрім того, обидві посади мають право вето на деякі акти парламенту Кіпру, переважно на ті, що стосуються укладання міжнародних договорів, визнання держав, переривання та встановлення дипломатичних відносин.

Палата представників складалася з п'ятдесяти членів. З них тридцять п'ять були греками і п'ятнадцять - турками. Пізніше їх число збільшили до вісімдесяти. Однак в результаті конфлікту, який почав розгортатися від початку 60-х років, турецька сторона відкликала всіх своїх представників з законодавчої та виконавчої влади, і сьогодні їх склад утворюють лише представники грецької общини острова.

Події 1974 року, в ході яких незадоволені політикою грецького президента Кіпру Макаріоса, представники, що на той час перебували при владі в Греції, здійснили спробу державного перевороту на Кіпрі. Це ще більше ускладнило відносини між сторонами і надало Туреччині, як одній з трьох країн-гарантів існування Кіпрської держави, право втрутитись і здійснити військове вторгнення на територію Кіпру та фактично окупувати всю його північну частину. Станом на сьогоднішній день юридично Кіпр є незалежною державою, чия влада поширюється на

територію всього острова. Та фактично Республіці Кіпр підконтрольна тільки південна частина острова (59% від загальної території острова), яка переважно заселена грецьким населенням. 37% території острову знаходиться під контролем самопроголошеної в 1983 році Турецької Республіки Північного Кіпру.

Результатом збройного конфлікту початку 60-х років минулого століття стало утворення на території острову Кіпр двох окремих державних утворень. Міжнародна спільнота продовжує визнавати тільки Республіку Кіпр. Турецька Республіка Північного Кіпру, у свою чергу, розглядається як територія, тимчасово окупована турецькими військами.

На території Кіпру дислоковано миротворчий контингент під егідою ООН. Фактично північна та південна частини острова розділені мілітаризованою буферною зоною, яка знаходиться під постійним міжнародним контролем. Юридична чинність операції отримана у спеціальній резолюції Ради Безпеки ООН. У документі відображені керівні принципи ЗСООНК. Головною метою позначено «прикласти всі зусилля для запобігання поновлення зіткнень і, при необхідності, сприяти підтримці і відновленню закону, і порядку, і повернення до нормальних умов». Резолюція не могла стати керівним документом, оскільки містила дуже лаконічні рекомендації щодо застосування збройних сил. Через це Генеральний секретар ООН випустив роз'яснення з оглядом можливих шляхів застосування та виконання резолюції. Принципи миротворчості визначалися в розміщенні постів на дорогах, контролі за роззброєнням сторін, створенні зелених ліній для запобігання збройним нападом однієї громади на другу [56].

Усі спроби та зусилля вирішити кіпрський конфлікт були марними, незважаючи на дії міжнародної спільноти. Безсумнівно, цей процес ускладнюється тим, що у конфлікті беруть участь держави, які входять до

Північноатлантичного альянсу, які насамперед виходять із власних національних інтересів. Мова йде про Грецію та Туреччину.

Загалом сторони найближче підійшли до вирішення суперечок у двох справах – у 2004 та 2017 роках.

Перш за все, 2004 рік вважається часом, коли відбулася одна з найамбітніших спроб вирішення кіпрської проблеми. Саме в цей період ЄС розширювався, і великі надії покладалися на те, що об'єднаний Кіпр увійде до складу ЄС. Цей момент також вважався ідеальним у тому сенсі, що прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Таїн Ердоган, на той час досить поміркований ісламіст, почав своє правління з явно проєвропейської політики. Ситуації також сприяло деяке потепління у відносинах між Туреччиною та Грецією. Зокрема, останній зняв вето проти вступу Туреччини до ЄС. Крім того, саме в 2004 році тодішній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан розробив і запропонував план воз'єднання Кіпру. План Аннана базується на швейцарській моделі адміністративного розподілу, якою передбачається створення держави з двома рівноправними національними складовими та єдиним урядом, представленим турецькою та грецькою національними групами. Кіпр стає членом ЄС та повинен підтримувати зв'язки на рівні обох національних груп як з Грецією, так і з Туреччиною. В плані також передбачалось гарантування рівних громадянських, релігійних та інших прав жителям обох частин острова. Згідно з планом Організації Об'єднаних Націй, Кіпр стане демілітаризованою державою, яка не зможе купувати чи отримувати зброю з-за кордону. Для контролю за дотриманням угоди на острові буде розміщено офіційних спостерігачів ООН. Водночас Туреччина та Греція будуть змушені вивести свої війська з острова, хоча їм поки дозволять утримувати там невеликі військові контингенти. План ООН також передбачає створення спеціального комітету з урегулювання на зразок аналогічної комісії в ПАР після заборони там апартеїду [84].

План, який, на думку багатьох, мав покласти край етнічній ворожнечі та відкрити шлях для об'єднання обох частин острова, покращити відносини та приєднатися до ЄС, мав бути схвалений і проголосований на референдумі. Але понад 76% греків-кіпріотів проголосували проти, в той час як понад 60% турків-кіпріотів проголосували «за».

Великі надії на потенційне возз'єднання Кіпру та можливе встановлення двостороннього діалогу також покладалися на Женевські переговори, які відновили роботу 9 січня 2017 року. У переговорах брали участь Президент республіки Кіпр Нікос Анастасіадіс, лідер турецько-кіпріотської громади Мустафа Акинджі, міністри закордонних справ Греції, Великої Британії та Туреччини.

І незважаючи на те, що і грецькі, і турецькі представники Кіпру підійшли до цих переговорів у досить оптимістичному настрої, як і в багатьох попередніх випадках, відчутного результату отримати не вдалося. ООН представляв Антоніу Гутерриш, а Європейський Союз - голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер.

Не зважаючи на те, що обидві сторони підійшли до цих переговорів досить оптимістично, як і в багатьох попередніх випадках, відчутного результату сторонам отримати не вдалося.

Варто виділити дві основні перешкоди для остаточного вирішення кіпрського конфлікту. По-перше, насправді існує внутрішня суперечність між представниками двох спільнот острова, яка практично не змінюється протягом останніх десятиліть. В основному це питання політичного та етнічного характеру. Окрім того залишається невирішеним питання повернення майна і переселенців. Під час активної фази конфлікту обидві сторони вдалися до репресій і переслідувань, що змусило десятки тисяч кіпріотів-греків і турків-кіпріотів залишити практично всі свої володіння і переселитися відповідно на південь і північ острова. Крім того, грецька

сторона продовжує наголошувати, що всі турки, які прибули на Кіпр після трагічних подій 1974 року, повинні бути депортовані з території Кіпру.

Ще одна нерозв'язна проблема, яка унеможлиблює процес інтеграції двох громад острова, - це побудова устрою майбутньої держави. Зокрема, греки прагнуть до створення єдиного Кіпру з потужним централізованим урядом, здатним контролювати всі частини країни. У той же час усі іноземні воєнізовані сили (мається на увазі збройні сили Туреччини) повинні бути виведені з території Кіпру. Навпаки, турецька сторона виступає за децентралізовану державу, з максимально розширеними регіональними повноваженнями, і якщо турецькі війська будуть виведені з Кіпру, то цей процес має відбуватися поетапно.

Інший момент, який суттєво впливає на процес врегулювання кіпрського конфлікту, пов'язаний із зовнішнім фактором, що представлений у вигляді країн-гарантів існування кіпрської держави. Сьогодні ні в кого не виникає сумніву в тому, що возз'єднання острова відбудеться тільки у тому випадку, коли країни-гаранти підтримають остаточне рішення. І якщо у випадку з позицією Британії все виглядає набагато простіше, то позиція, яку займає Греція та Туреччина, вимагає окремого більш детального аналізу.

Кіпрський конфлікт став одним з каталізаторів грецько-турецького протистояння, яке характеризується не тільки політичним чи військовостратегічним протистоянням, але й боротьбою обох держав за розширення економічних сфер впливу. Особливо це проявилось в суперечці держав, щодо делімітації континентального шельфу Егейського моря, яка триває досі.

Обидві країни мотивують свої позиції нормами міжнародного права. Грецька сторона наполягає на тому, що острови Егейського моря є продовженням ділянок суші, які згідно з положенням Конвенції про морське право від 1982 р. мають право на свій континентальний шельф.

Турецька ж сторона базує свої аргументи на тому, що континентальний шельф є морське дно – від берегової лінії до того місця, де глибина сягає 200 метрів. А оскільки глибини біля берегів більшості грецьких островів, розташованих уздовж анатолійського узбережжя, не перебільшують вказаних, то ці острови і шельф є продовженням материка, а саме – його анатолійської частини [26].

Ще більше дана проблема загострилася після того, як у 2011 році у південно-східних водах Середземного моря було знайдено величезні поклади нафти та газу, половина з яких може залягати в межах території Кіпру. Грецька сторона одразу ж заявила, що віднайдені ресурси повинні використовуватися виключно для задоволення економічних інтересів південної частини острова. У свою чергу уряд в Анкарі наполягає на тому, що частка видобутого газу має бути розділена порівну між південною та північною контрольованою Туреччиною частинами острова.

У результаті все це призвело до ускладнення двосторонніх відносин між Грецією та Туреччиною. Зокрема, кіпрське питання створило серйозні проблеми для вступу Туреччини в Європейський Союз і досить негативно вплинуло не лише на її відносини з Грецією, а й на відносини з більшою частиною Європи. Насправді Греція блокувала ініціативу Анкари щодо інтеграції протягом десятиліть після того, як турецькі війська фактично окупували північний регіон Кіпру в 1974 році. Те, що Греція все-таки зняла вето на членство Туреччини в ЄС у 1999 році, не змінило ситуації, але після 1974 року і станом на 2021 рік перспективи Туреччини щодо євроінтеграції виглядають досить примарними. Це можна пояснити тим, що сьогодні серед європейських країн є важлива група, яка займає принципову позицію проти вступу Туреччини до ЄС. Серед країн, які сьогодні категорично проти вступу Туреччини до ЄС, є Німеччина, Франція та Австрія, вказуючи на те, що Туреччина не відповідає так званім Копенгагенським критеріям, а саме: функціонуюча вільна ринкова

економіка, готовність країни-кандидата стати повноправним членом Економічного та валютного союзу та політична імплементація всієї правової бази ЄС. Міністр закордонних справ Австрії Себастьян Курц заявив в інтерв'ю Die Welt, що про членство Туреччини в ЄС не може бути й мови, сказавши: «Я переконаний, що Туреччина не приєднається до ЄС» [93]. Крім того, в ексклюзивному інтерв'ю кіпрській газеті Alithia колишній посол США на Кіпрі Кетлін Догерті загалом сказала, що проблеми Кіпру неможливо вирішити саме через підричну позицію Туреччини. Вона зазначила: Це може бути Норвегія Східного Середземномор'я" або Сінгапур. Це дасть можливість створити на Кіпрі ідеальний фінансовий і діловий центр регіону." [51] - К. Догерті. Відповідаючи на запитання про загрози з боку Туреччини, посол США сказав: «Уряд США раніше висловлював стурбованість тим, що відбувається в цьому нестабільному регіоні, і переконався, що компанія не зіткнеться з політичними ризиками. Я хотів би», — сказав він.

При цьому, коли сам Кіпр зіткнувся з геополітичними ризиками після турецького вторгнення на його територію, це створило прецедент, який через багато років спонукав Москву повторити подібні «акції» на пострадянському просторі. Розділені частини країни до цього часу могли б домовитися і знайти спільну мову, якби не сторонні сили, Кіпр став пішаком у чужій шаховій грі. Сьогодні доля острова значною мірою в руках авторитарного президента Туреччини Реджепа Ердогана.

Тому кіпрський конфлікт перетворився на сховище нездійснених надій і розбитих мрій. Оскільки поєднати європейську і «ердоганівську» ідентичність надзвичайно проблематично.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи роботу другого розділу магістерської роботи, зазначаємо, що однією з найсерйозніших проблем, яка сьогодні продовжує стояти на порядку денному системи міжнародних відносин є проблема невирішеного кіпрського конфлікту. Відкритий збройний конфлікт переріс у політичну та дипломатичну боротьбу за статус і приналежність цих регіонів. Як і у випадку з конфліктами на пострадянських територіях “кіпрський заморожений конфлікт” має не менш складну історію свого виникнення та подальшого розвитку. При цьому, як у першому, так і у другому випадках чітко проглядаються як етнічні так і релігійні конфлікти між ворогуючими сторонами, що безсумнівно ускладнює процес їх вирішення.

Не зважаючи на досить складну внутрішню і зовнішню ситуації, перспектива об'єднання Кіпру в єдину державу залишається. Яскравим свідченням цього став фінальний раунд переговорів у Женеві та конструктивна позиція лідерів обох розділених регіонів острова. Відзначимо, що вирішальну і важливу роль в процесі об'єднання Кіпру можуть зіграти економічні чинники і вигоди, які обидві громади отримають при об'єднанні. Адже враховуючи досить зручне географічне положення та наявність природних ресурсів якими володіє Кіпр, все це за умови їх ефективного використання, могло б зробити Кіпр однією з найуспішніших країн світу, що здатна повноцінно врегулювати існуючий конфлікт.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ “ЗАМОРОЖЕНИХ КОНФЛІКТІВ” В КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

3.1. Придністровська криза, як чинник дестабілізації в південно-східному регіоні Європи

Велика кількість регіональних та локальних конфліктів, характеризують сучасну систему міжнародних відносин як джерело конфліктів, фундаментальним питанням яких є: “Кому належать ці території?”.

Після розпаду соціалістичної співдружності, падіння комуністичної влади в державах, що входили до її складу і загалом краху радянської гегемонії питання деструктивного впливу радянської політики на пострадянські терени не є вирішеним.

Серед важливих причин розпаду срср можна назвати політичні та етнонаціональні конфлікти в колишніх радянських республіках, зокрема в Молдові. Між Кишиневом і Тирасполем почали виникати принципові розбіжності у питаннях самовизначення та майбутнього країни. Придністровська номенклатура не підтримала від'єднання Кишинєва, оскільки була зосереджена на рух за возз'єднання з Румунією. Громадське об'єднання населення Тирасполя активно підтримувало румунізаторський рух (рух на возз'єднання з Румунією) [65].

Початково причини та джерела Придністровської кризи мають глибоке історичне коріння. Виокремлюють три основні чинники виникнення конфлікту у 80-х - на початку 90-х років ХХ століття: історичний, економічний та ідеологічний. [50].

Проте основну роль в процесі вирішення конфлікту відіграє геополітичний чинник. Займаючи вигідне геополітичне положення,

Молдова завжди була об'єктом зазіхань могутніх держав, що заважає політичній еліті формувати чітку обґрунтовану на власній державності національну ідею. Найзапеклішим претендентами на території Молдови є росія та Румунія, в складі яких пошматована Молдова довгий час перебувала. Бессарабське дворянство отримало рівні права з російським дворянством, що зробила перше досить інертним і загалом призвело до розколу нації. Зрештою зв'язки з росією мали тривалу історію, що перш за все пояснювалась її віросповіданням православної віри, і бажанням за допомогою росії визволитися від османського ярма. Отже, національно-визвольна боротьба молдавського народу не була поширена, як у Запрутській Молдові. Жорстке придушення повстань і виступів західних молдован підірвало їх дух і боротьба поступово згасала [93].

Придністровський конфлікт не був запланований Москвою, однак дезінтеграційні процеси що розпочались у Молдові наприкінці 1980-х років, в результаті чого Москва використала Придністров'я як певну перевагу впливу на Кишинів [80].

Уніоністські задуми, що розповсюджувались з кінця 1980-х – до початку 1990-х років на теренах радянської Молдови, а згодом – незалежній Республіці Молдова, були достатньо обтяжливими не лише для російськомовного населення Тирасполя, але й для Росії, яка щосили старалася зберегти СРСР. Зазнавши поразку у спробах втримати Радянський Союз, Росія обрала шлях збереження свого впливу та позицій на просторі колишнього Радянського Союзу.

Стратегічне становище МРСР визначило її географічне розташування. Зокрема, війська російської федерації були збереженні на території вже незалежної Республіки Молдова. Москва використала суперечності між Кишиневом і Тирасполем як перспективу збереження ролі своєї влади у визначенні курсу внутрішньої та зовнішньої політик новоутвореної та незалежної держави Молдова.

Про особливу роль Москви у конфлікті свідчить і той факт, що саме тут було підписано Угоду про принципи врегулювання конфлікту у Придністров'ї між президентом Молдови М.Снегуром та президентом росії Борисом Єльциним. За домовленостями 1992 року визнано територіальну нероздільність Молдови та право Придністров'я “самостійно вирішувати власну долю” у разі зміну державного статусу Молдови [80].

Придністровський конфлікт є руйнівним не лише для Молдови, а також несе загрозу безпеки для найближчих сусідів та південно-східного регіону Європи загалом.

Придністровський конфлікт триває з 1989 року, отже можна виділити основні етапи розвитку конфлікту:

Перший етап - 1989 - 1999 роки. Даний період характеризується структуризацією та латентним ходом конфлікту, а також мобілізацією сторін. В цей проміжок часу відбувається об'єднання двох еліт – з одного боку консервативної придністровської, зосередженої на збереження СРСР та утримання економічних зв'язків із РФ та Україною; з іншого – націоналістичної молдавської еліти, яка бажала незалежності держави Молдова та зближення її із Румунією. Поштовхом до конфлікту [49] та головним способом мобілізації громадської підтримки в Придністров'ї стало мовне питання [62].

Другий етап - березень - липень 1992 року. Період характеризується боями за надзвичайно важливі об'єкти. Битва за місто Бендери стала вершиною конфлікту. Жорсткі бої на вулицях міста Бендери тривали три дні. З метою оборони, Придністровська сторона кинула на прорив танки зі складу 14-ї регулярної російської армії, в результаті чого почався обстріл міста. Молдавська сторона поступилася та розпочала переговорний процес, який був вивершений взяттям міста Бендери з його передмістям Протеагайловца, комун Гіска, Чикані

(включаючи села Меренешті та Загорна), а також комуни Кременчук, формально в районі Каушені, розташованому на південь від міста Бендери [40, с.11].

Третій етап - з моменту підписання Московських угод - сьогодні. Процес пошуку мирних шляхів врегулювання конфлікту. Насправді, наприкінці 1992 року між Кишиневом і Тирасполем розпочався діалог з урегулювання конфлікту, до розв'язання проблеми приєдналися у статусі країн-гарантів Україна, російська федерація та з 1993 року також ОБСЄ (Організація з Безпеки та Співробітництва в Європі).

Одним з важливих кроків, який міг би посприяти процесу мирного врегулювання Придністровського конфлікту стали запропонований президентом України - Віктором Ющенко - проект "сім кроків". Основний поклик програми: "До врегулювання - через демократію".

Сім кроків:

Крок 1. Україна висунула адміністрації Придністров'я пропозицію створити необхідні угоди для піднесення в регіоні громадянського суспільства, демократії і багатопартійної системи, обидвох регіонального, так загальнодержавного рівнів. Також Україна виразила готовність допомагати цьому процесі.

Крок 2. Україна пропонувала невдовзі на правових умовах статусу Придністров'я справдити вільні і народні вибори до Верховної Ради Придністров'я як представницького органу Придністровського регіону Республіки Молдова.

Крок 3. Україна скликала ОБСЄ, ЄС, Раду Європи, США, Росію та інші демократичні держави разом з Україною долучитися до забезпечення контролю за реалізацією вільних і демократичних виборів до Верховної Ради Придністров'я.

Крок 4. Україна підтримувала наміри ЄС і США сприяти Придністровському врегулюванню.

Крок 5. Україна виступала за трансформацію методу реалізації миротворчої місії в регіоні, в міжнародний механізм військових і цивільних обсерваторії під захистом ОБСЄ і виражала готовність розширити кількісний склад своїх спостерігачів у Придністров'ї.

Крок 6. Україна закликала адміністрацію Придністров'я дати змогу міжнародній моніторинговій місії, за участю українських спеціалістів, відвідати установи військово-промислового комплексу, розташовані в регіоні.

Крок 7. Україна висловила готовність згодитися на реалізацію на своїй території короткострокових моніторингових місій ОБСЄ заради перевірки переміщення людей і вантажів через україно-молдавський кордон. Україна закликала Придністров'я вжити аналогічних заходів.

В червні 2005 року молдавський парламент розглянув пропозиції В. Юценка з врегулювання ситуації та погодив їх. Президент Молдови В. Воронін дав оцінку українському плану на засіданні Парламенту. Український план – найправдивіший і найдалекосяжніший документ, що будь-коли був на столі переговорів. Водночас В. Воронін зазначив, що найвагомішою частиною врегулювання є демілітаризація Придністров'я і виведення російських військ із регіону. Однак, самі депутати розкритикували проект за його невідповідність демократії в країні та принципам безпеки, взявши його до уваги, додали ще пакет з трьох резолюцій. На думку парламенту Молдови, Демократизація Придністров'я, мала визначати усунення політичної поліції та «Міністерства державної безпеки» – практично промосковської мілітаризованої структури, вільну співпрацю молдавських політичних партій та молдавських і міжнародних засобів масової інформації з колегами з Придністров'я та розвиток громадянського суспільства. Більше того, депутати визнавали за потрібне, аби на виборах в Придністров'ї всі кандидати були громадянами Молдови, та підтримували курс

демлітаризації Придністров'я, включаючи виведення з його території російських миротворчих військ, і припинення беззаконня транскордонної торгівлі [42, с.114].

Отже, у в питанні врегулювання Придністровського конфлікту позиція української сторони наступна: Україна займала та продовжує займати позицію за мирний та правовий механізм вирішення конфлікту, зі збереженням придністровського регіону в складі Республіки Молдова. Зокрема, для України наявність невизнаної ПМР на своїх кордонах є постійним викликом національній безпеці та національним інтересам. Досвід існування невизнаної самопроголошеної республіки у рамках унітарної держави змушує задуматися над можливістю повторення сценарію самопроголошення республіки на сході України. Присутність 14-ї російської армії та проросійськи налаштований регіон створюють своєрідне, хай і розірване, кільце з авторитарних держав навколо України: росія, Придністров'я, Білорусь. В той час як російська сторона зосереджена на максимальному збереженні свого впливу в регіоні, що блокує вирішення конфлікту.

Розглянемо позиції інших залучених у врегулювання молдово-придністровського конфлікту - міжнародних західних учасників.

Інтеграція західних держав у розв'язання Придністровського конфлікту відбувається через ОБСЄ. Західна Європа допомагала Молдові при переході на ринкову економіку, за допомогою міжнародних фінансових інститутів [78, с.39].

ЄС відігравав в досталь вузьку роль в політичному дискурсі в перші роки незалежності Молдови. Сьогоднішня позиція ґрунтовно не змінилась. Особисто, ЄС і надалі в декларативній формі продовжує виступати ідею про розроблення результативних політичних механізмів врегулювання Придністровського конфлікту. За цих обставин базуючись на положеннях про беззаперечне додержання свободи, права верховної

влади та територіальної неподільності Республіки Молдова, в межах визначених міжнародними нормами та Конституцією Молдови кордонах, з можливим наданням спеціального правового статусу Придністровському регіону. Як підтвердження і аргумент цього є практика спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, та опрацювання нею документу, який зокрема є системою поглядів місії на розв'язання Придністровського конфлікту.

Місія висуває пропозицію створити особливий регіон Придністров'я з особистою регіональною владою, виборчою асамблеєю та власним судом. Такий статус має бути скоординований між сторонами та оформлений законодавством Молдови, а також має гарантуватись принципами нової Конституції. Винятковий регіон як невід'ємна частина РМ повинен користуватись значним самоуправлінням. Місія проголосила пропозицію виходити з трьох категорій права: особливі компетенції центру (зовнішня політика, громадянство, оборона, при чому ЗС Придністров'я розміщуються на лівому березі, але підпорядковуються спільному командуванню; грошовий обіг, служба безпеки); особливі компетенції регіону (самоуправління – адміністративні структури, регіональне законодавство, регіональний бюджет, регіональні органи влади, культура та освіта); змішані компетенції, серед яких фінанси, поліція, суди, економіка, та мова. У випадку якщо Молдова прийме рішення відмовитись від своєї державності на користь об'єднання з іншою державою, то матиме гарантоване право «зовнішнього самоуправління». Таким же чином слід забезпечити правильне представництво Придністров'я в парламенті Молдови [93, с.100].

Однак і зазначена пропозиція і інші, не здобула чергового правового закріплення, не будучи здійсненою, та не сприймаючись двома конфліктуючими сторонами, через низку причин. Окремо, Молдова заперечує положення про «особливий статус» та «автономні права», в той

час як Придністров'я навіть не розглядає положення про централізований статус держави.

Отже, Придністров'я відіграє досить важливу роль у сучасній геополітичній грі російської федерації, основною метою якої є збереження російської присутності в регіоні та ролі «наддержави» у світовій політиці.

Росія - головний актор процесу вирішення конфлікту, геополітичним суб'єктом зі своїми особистими інтересами, а не упередженим посередником. Росія - не противник вирішення придністровського конфлікту. РФ зацікавлена у розв'язанні конфлікту, проте передусім мають бути враховані і задоволені її особисті інтереси.

Передусім, Придністров'я повинно мати генеральний вплив у стосунках із Кишиневом, не залежно від розподілу влади між Кишиневом і Тирасполем. РФ намагається зберегти функцію головного судді і бути головним зовнішнім гарантом життєвої витривалості унітарної Молдови через потенційно низьку державо-спроможність оновленої країни.

З погляду керівництва Молдови, російський механізм регулювання повинен визначати подальшу присутність російських військ у регіоні [66, с.88].

База інформаційної політики Росії щодо Придністров'я – це позиціонування цього територіального утворення як декриміналізованого, самодостатнього, цивілізованого, та сформованого адміністративного регіону, що здобуває і загальне визнання своєї державності та незалежності іншими державами і особливий статус в межах Молдови.

Зокрема, на розв'язання конфлікту також позначається фактор нерегульованості статусу збройних утворень та озброєнь у придністровського регіоні Молдови. Очевидно, що присутність війська у регіоні дозволяє зберігати Росії свій вплив, удержувати розширення НАТО на Схід, не допускати замикання так званої Балто-Чорноморської дуги, що

передбачає майбутнє витіснення Росії з Євразії та утворення «санітарного кордону» по периметру кордонів Балто-Чорноморської дуги.

3.2 Геополітична складова Нагірно-Карабахського конфлікту (1988 - 12 травня 1994 років)

Збройний конфлікт між Вірменією та Азербайджаном через статус і територіальні претензії щодо регіону Нагірний Карабах є одним із серйозних етнополітичних протистоянь на території Південного Кавказу.

Так само як і з Придністровським конфліктом Нагірно-Карабахський має історію, причини та передумови.

Територіальні скарги Вірменії до Азербайджану базують на історичних та геополітичних передумовах. З кінця XVII століття царська росія постійно воювала проти Туреччини та Ірану задля поділу земель Османської держави, та отримання шляху до виходу до Середземного моря та на Схід.

Внаслідок воєн 1813 року і 1828 року царська росія та Іран підписали відповідно Гюлістанський і Туркманчайський мирні договори, розділивши азербайджанський народ і його історичні землі між двома країнами [90, с.6].

Туркманчайський договір став початком передбачуваності геополітичної гри та майбутньої трагедії. По завершенню його укладання розпочалося масове переселення вірмен з Ірану та Туреччини, до окупованого Росією Південного Кавказу. Впродовж наступних двох років після війни, з 1828 року по 1830 рік, 40 тисяч вірмен були переселенні з Ірану на Південний Кавказ понад 84 тисячі - з Туреччини. Їх відправляли до Елізаветпольській (Гянджинській) та Єреванській губерній, які мали стратегічно-важливі значення. Російський дослідник Н. Шавров, писав що «нагірна частина Елізаветпольської губернії та береги озера Гейча заселені цими вірменами». Врешті він стверджує, що в 1908 році «понад 1 мільйон з 1 млн 300 тисяч вірмен, що проживають у Закавказзі, не були корінними жителями краю, а були розселені там нами» [90, с.6].

Отже, масовий вивіз царською Росією вірмен на Південний Кавказ, включаючи гори Карабах, відіграло важливу роль у демографічній ситуації в регіоні та заклало базу майбутніх територіальних претензій Вірменії.

Демографічна ситуація на південному Кавказі цілком змінилася протягом останніх 200 років. Причиною цього є політика, яку вела царська росія та Радянський Союз. Азербайджанці були витіснені зі своїх історичних терен та примусово переселенні, зокрема щонайменше п'ять разів продовж ХХ століття[91, с.7].

Спланований РФ Нагірно-Карабахський конфлікт був насправді першим міжнаціональним та етнотериторіальним зіткненням на території радянських республік, слідом за яким відбулося падіння тоталітарної системи.

У лютому 1988 року Вірменія вперше неприховано оголосила вимоги про об'єднання Нагірно-Карабахської автономної області Азербайджанської РСР та Вірменської РСР. Наслідком чого Верховною Радою Вірменської РСР було прийнято постанову «Про об'єднання Вірменської РСР та Нагірного Карабаху» (грудня 1989 року) та Декларацію про державний суверенітет Вірменії (23 серпня 1990 року). Таким чином, згідно підписаним документам що суперечать нормам міжнародного права, Вірменія проголосила Нагірно-Карабахський регіон Азербайджанської Республіки частиною Вірменії.

Глибокі релігійні, культурні, та -цивілізаційні відмінності між етнічними групами в Азербайджані і Вірменії, сприяли етнічній мобілізації та швидкому розширенню конфлікту в Нагірному Карабасі. Вірмени вважають себе прибічниками одного з найстародавніших народів світу, та високорозвинутої древньої культури. Їм притаманний синдром месіанства, а отже, і етнічної зверхності. Проте чужорідне державне та культурне середовище змушує вірмен Нагірного Карабаху відчувати

внутрішню напругу, стурбованість, та психологічний дискомфорт, Розбіжність етносів доповнюється релігійним віросповіданнями, розбіжностями світогляду ісламу та християнства. Згодом, екстремізм та жорсткі позиції сторін були спровоковані незбагненим відчуттям загрози втратити власну самоцінність; що пояснює радикальні засоби конфлікту, зокрема вбивство та насилля.[93, с.73].

Ось як описує Єрван Р. Аракелов: «Це було хворе місто, і як мені здалося, хворими були якщо не всі, то більша частина його мешканців, доведених до крайньої стадії націоналістичної екзальтації...Газети й журнали Вірменії рясніли статтями про месіанське призначення її народу, про виключну його роль у розвитку цивілізації, в прогресі науки й культури... Вихваляючи власний народ, преса однозначно вдовблювала обивателю думку, що всі його нещастя – від народів, які колись його оточували й оточують нині, що це він один – народ-творець, а вони – здатні лише на руйнування племена» [61, с.186].

Про це також пише колишній житель Баку Роман Бабаян: «Зовні все було по-старому, але якась зловісна аура, якийсь фантом майбутніх величезних бід, трагедій і крові вже витав над Баку. Бакинці ходили пригнічені, розповідаючи одне одному про жахи, скоєні з азербайджанцями у Вірменії і з вірменами в Сумгаїті. Наче за бажанням якогось злого чарівника, бакинці раптом почали ділити себе за національною ознакою. Всі мої знайомі обговорювали проблему Нагірного Карабаху. І це при тому, що на той момент ніхто з них навіть не бував там. Словом, склалося відчуття, що всі масово позбулися розуму» [61, с.186].

На кінець XIX століття припадає історія вірменського терору, відомої як організованої злочинності.

Початок організованої та систематичної терористичної діяльності вірмен можна віднести до партії «Арменакан» у турецькому місті Ван у 1885 році партії «Гнчак» у Женеві в 1887 році та партії «Дашнакцутюн» у

Тифлісі у 1890 році. Терористичні партії мали на меті створення «Великої Вірменії» і реалізовували свою політику через терор і насилля під прикриттям політичних партій. [90, с.381].

В 1985 році в столиці Греції - Афінах, відбувся XXIII з'їзд партії «Дашнакцутюн». Представники цієї конференції закликали вірмен з усього світу принципово скористатися успішним розвитком подій на міжнародній арені та об'єднати зусилля для “нового розширення боротьби та створення Великої Вірменії”. В результаті з'їзду антитурецька пропаганда і мобілізація вірмен до терору значно посилилась. Вже з 1986 року вірменська національно-сепаратиська пропаганда в Нагірно-Карабахському регіоні Азербайджану набула нової широкої, відкритої, та наступальної поведінки. Важливу роль в офіційних колах на утворення антитурецького духу, відігравали особи вірменської національності (А. Аганбекян та К. Шахназаров), що знаходилися в оточенні М. С. Горбачова [73, с.174].

Впродовж 1988 - 1994 років, Вірменією було окуповано 20% території Азербайджанської Республіки, низку населених пунктів, включно з територією Нагірного Карабаху, та сім прилеглих до нього районів. Наразі ситуація виглядає так: згідно з усіма нормами міжнародного права, територія Нагірного Карабаху та прилеглих до нього районів, вважається незалежною територією Азербайджану, хоча насправді контролюється Вірменією. Водночас, Вірменія згідно нормам міжнародного права, повинна розглядатися, як країна-окупант та агресор, адже в Гельсінському Заключному Акті 1975 року чітко йдеться про наступне: «Країни-учасниці повинні утримуватись від окупації території одна одної, не повинні окупувати території застосовуючи силу або погрози на протипагу нормам міжнародного права. Жодна спроба окупації або подібного роду захоплення земель не буде вважатись законною» [93, с.661].

Тим не менш, не дивлячись на положення багатьох міжнародних договорів, дарма що критику та сигнал попередження з боку міжнародного співтовариства, Вірменія і у подальшому продовжує приймати та відстоювати позиції, де територія Нагірного-Карабаху є центром формування саме вірменського етносу та культури, які внаслідок зосередженої політики Азербайджану були придушені та змушені переселитися в інші частини Кавказу.

Зібравши важливу етнографічну інформацію про віросповідання та життя карабахського населення, зробивши порівняльний аналіз з першоджерелами, І. Петрушевський підсумовує: Карабах ніколи не був осередком вірменської культури, а навпаки належав азербайджанському народу. В ХІХ столітті М. А. Скібіцький створив карту Карабаху. Згідно з його картою наприкінці 1890-х років на території Карабаху було 338 сіл заселених азербайджанцями. Станом на 1899 рік, 0,7% - тати, 12,7% - курди, 16,6% - вірмени та 70% - азербайджанці. М. Скибицький склав карту, підтвердивши що в горах Карабаху є 567 помешкань. Серед них один топонім належить до російської мови та два до вірменської. Зокрема, на карті 1035 року зображено 866 географічних назв, 84% з яких мають азербайджанське походження, 5% - вірменська, та 11% - інші мови[33, с.247-248].

Найактивніший період бойових дій між Вірменією та Азербайджаном відбувається в 1994 році, і слідувало підписанню Бішкекського протоколу про припинення вогню[10]. У підписанні документу взяли участь Азербайджан, Вірменія та Республіка Бішкек. З цього моменту конфлікт трансформується в “заморожений конфлікт”, тобто політичне суперництво між Азербайджаном та Вірменією.

Ключові етапи:

- 3 квітня 1996 року відбувся саміт ОБСЄ, на якому 54 країни-члени, за винятком Вірменії, підписали Лісабонську угоду. Основними

критеріями є: правовий статус Нагірного Карабаху як території з максимальною автономією у складі Азербайджанської Республіки; Гарантування безпеки Нагірного Карабаху та його жителів. Територіальна цілісність Вірменії та Азербайджану.

- В грудні 1997 року – Мінська група (у складі Франції, США та Росії) висунула покроковий план розв'язання Нагірно-Карабахського конфлікту. В його базі прописані принципи, що мали б допомагати процесу припиненню збройного конфлікту. Особисто, вказується, що збройні підрозділи обох ворожих сторін повинні виводитись зі своїх позицій поступово, натомість в районі бойових дій повинні бути розташовані миротворці ОБСЄ. Крім того, в плані зазначається, що двосторонній стратегічний Лачинський коридор, який з'єднує Вірменію і Карабах, знаходиться під контролем збройних сил НКР. Остаточний статус регіону Нагірного Карабаху має вирішити Вірменсько-Азербайджанський спільний комітет.

- 3 листопада 1998 року – Мінська група запропонувала створити союзну державу, в основі якої Азербайджан і Нагірний Карабах залишилися в межах одного державного кордону і набули рівного правового статусу. Азербайджанське керівництво відхилило дану пропозицію, посилаючись на те, що її положення суперечать принципам Лісабонського договору та спричиняє практичну федералізацію країни.

- 29 листопада 2007 року – були оприлюднені, так звані, Мадридські принципи, які в остаточному вигляді висвітлено в спільній заяві президентів Франції, Росії, та США на саміті Великої вісімки

Положення мадридських принципів:

1. Звільнення вірменами загарбаних азербайджанцями територій, прилеглих до Нагірного-Карабаху;
2. Надання Нагірному-Карабаху перехідного статусу, який б забезпечував безпеку і самоврядування;

3. Створення коридору, для з'єднання Нагірного-Карабаху та Вірменії;
4. Шляхом легітимного волевиявлення населення Нагірного-Карабаху, визначити його майбутній статус;
5. Забезпечення всім переселенцям і біженцям права на повернення до колишніх місць проживання;
6. Забезпечення гарантій безпеки, включаючи миротворчі операції [89, с.11].

В Москві в листопаді 2008 року – президентами Росії, Азербайджану, та було підписано декларацію щодо політичної відданості та мирного врегулювання Нагірно-Карабахського конфлікту.

У квітні 2016 року – знову загострився збройний конфлікт у регіоні Нагірного-Карабаху. В результаті бойових дій загострення завершилось численними жертвами та руйнуваннями з обох боків та взяттям Азербайджану стратегічно важливої висоти Лала у Джебраїльському районі.

До того ж, Рада Безпеки ООН в 1993 році прийняла чотири резолюції, що стосуються нагірно-карабахського конфлікту:

30 квітня 1993 року була прийнята перша резолюція Ради Безпеки ООН щодо конфлікту між Вірменією та Азербайджаном - «Резолюція Ради Безпеки ООН №822» [5]. Зміст резолюції висвітлює наступні положення: про зростаючий потік біженців і примусово переселених, та про безпеку в регіоні. Резолюція закликала до виведення військ з окупованих земель та припинення вогню. 29 липня 1993 року була прийнята наступна резолюція Ради Безпеки ООН - «Резолюція Ради Безпеки ООН №853» [6]. Резолюція передбачала виведення військ із окупованого Агдамського району Азербайджанської Республіки. Третя резолюція - «Резолюція Ради Безпеки ООН №874» [6] на якій Рада Безпеки ООН затвердила створений

Мінською групою «оновлений графік надзвичайних заходів», і визначила можливість досягнення вирішення конфлікту на основі цього графіку.

В листопаді 1993 року була підписана четверта резолюція Ради Безпеки ООН - «Резолюція Ради Безпеки ООН №884» [6], в документі йшлося про погіршення відносин між Вірменією та Азербайджаном, Вірменії було запропоновано використати свій вплив для того, щоб вірмени в регіоні Нагірного-Карабаху виконували Резолюції (№822, №853). Рада Безпеки ООН закликала зупинити воєнні дії та припинити вторгнення [85, с.13].

Американський політолог З. Бжезинський назвав Південний Кавказ складовою «Євразійських Балкан» [4]. На думку дослідника, відповідні асоціації породжені як наявністю етнічних конфліктів, так і суперництвом великих держав у регіоні [79].

Позиція Азербайджанської Республіки дуже чітка і не зміниться поки існує конфлікт.

Баку акцентує увагу на тому, що суперечка щодо Нагірного Карабаху має бути вирішена в рамках суверенітету та поваги територіальної цілісності країни. Позиція Азербайджану та положення вироблені ООН і Мінською групою, в яких акцентується на мирному вирішенні Нагірно-Карабахського конфлікту збігаються.

Разом з тим, потрібно чітко усвідомлювати, що Азербайджан на початку 90-х років ХХ століття і на даний час – дуже різняться. Впродовж 20 останніх років країна суттєво змінилася, її військові та економічні ресурси значно зросли. Зважаючи на це, Баку дотримується плану мирного врегулювання конфлікту, але й не відкидає ймовірності силового сценарію визволення загарбаних територій. Це підтверджують слова президента Азербайджану Ільхама Алієва, він сказав: Міжнародне співтовариство має поважати це рішення; без вирішення вірменсько-азербайджанська та нагірно-карабахського конфліктів не можливо вирішити проблеми регіону.

Міжнародні правові норми порушуються у всьому світі; це негативно впливає на вирішення спорів. Тому вичерпання можливості мирного вирішення проблеми не виключає військового вирішення протистояння. Азербайджан має високий ступінь військової підготовки. Станом на 2019 рік військові витрати Азербайджану зросли в п'ять разів, військова промисловість розвивається, виробляється військова техніка. Це наше природне право: захищати себе військовими засобами. Військовий бюджет азербайджану становить 1,3 мільярда доларів і буде зростати. Ми закупили військову техніку, літаки, боєприпаси і готові звільнити окуповані території. Конфлікт знайде мирне вирішення, коли вірмени відчують силу Азербайджану. Вирішення питання можливе лише в рамках територіальної цілісності Азербайджану. Сьогодні азербайджанська армія в усіх відношеннях сильніша і професійніша за вірменську. Азербайджан - одна з небагатьох країн, яка не розраховує на зовнішню допомогу і готова в будь-який момент розпочати бойові дії” [9].

Щодо стосується позиції Вірменії, то нинішня ситуація в конфлікті дуже чутлива як для Єревану, так і для невизнаного керівництва республіки. Насправді позиція Вірменії є двоякою. З одного боку, Росія забезпечує Вірменію своєю військовою підтримкою. З іншого боку, така підтримка, фактично змінює статус Вірменії в цьому конфлікті, з суб'єктного в об'єкт геополітичної гри рф.

На даному етапі, як внутрішня так і зовнішня політика Вірменії залежить від розвитку подій нагірно-карабахського конфлікту.

Аналізуючи позицію Росії у данному конфлікті, варто відзначити, що вона схожа на позицію РФ у Придністровському та Абхазо-Осетинському конфліктах.

Геополітичні інтереси Кремля цілком очевидні. Головною метою Москви є недопущення євроінтеграційних процесів в пострадянських державах та утримання території пострадянського простору під зоною свого геополітичного впливу.

Нестабільність у Карабаху корисна Росії [41], – пише «The Wall Street Journal». За даними видання, Президент Росії В. Путін знає, що війна ослабить Азербайджан і Вірменію, порушуючи Резолюцію Ради Безпеки ООН, яка забороняє продаж зброї обом сторонам конфлікту. Такий метод забезпечує зброє залежність Баку та Єревану від Москви. Видання також звертає увагу, [41] на ідею євразійської імперії, що є мрією В. Путіна. Для реалізації цього плану, РФ необхідно політично та військово ослабити Південний Кавказ, таким чином щоб головна зовнішня сила була зосереджена в Кремлі. Тобто, роль РФ - головний медіатор, і саме від неї залежить розв'язання карабахського конфлікту.

В новітній геополітичній стратегії РФ Південний Кавказ займає важливе місце, як сполучна ланка для транзиту енергоносіїв, особливо з Каспійського моря до Європи, а Росія як “енергетична наддержава” залишається найбільшою мірою, щоб застосувати свою силу та вплив на європейські енергетичні ринки.

Саме Південний Кавказ прокладає шлях Росії до стратегічно важливого Великого Близького Сходу.

Вочевидь, Південний Кавказ - це сфера «життєвих інтересів» для Москви. Разом з тим, підкреслюється унікальне значення Росії для підтримання безпеки і миру: «саме Росії призначено відігравати першочергову геополітичну роль у забезпеченні стабільності в усьому Кавказькому, включно з Південним Кавказом, регіоні».

Окрім Росії, доля нагірно-карабахського конфлікту також залежить від Туреччини та Ірану.

Туреччина розглядає Південний Кавказ як одну з перших зон своєї геополітики. Маючи кордони з Грузією та Вірменією та доступ до азербайджанського анклаву Нахічеван, Туреччина може безпосередньо контролювати та впливати як на геополітичну так і на гео економічну ситуацію в регіоні.

Туреччина розглядає всебічну підтримку турецького Азербайджану та реалізацію транзитних транспортних та енергетичних проєктів, успішних інвестицій, для економік Грузії та Азербайджану.

Незважаючи на членство в НАТО, Туреччина дбає про реалізацію власних інтересів [29].

У цілому, головна мета Туреччини полягає у обмеженні та послабленні впливу Ірану та Росії в їхньому географічному регіоні. До того ж, Туреччина вже вдавалась до прямої конфронтації по відношенню до Росії, задля збереження особистих інтересів.

Ісламська Республіка Іран відкрито не коментує свою позицію щодо ситуації в зоні Нагірного Карабаху, проте роль Ірану у розв'язанні цього конфлікту має велике значення. Найбільша кількість населення азербайджанських тюрків становить на території Ірану.

Позицій США та ЄС щодо Нагірно-Карабахському конфлікту, слабші за позиції РФ, Ірану, та Туреччини. Зовнішня політика США більше зосереджена на питаннях з Кореїським півостровом, Близько-Східним регіоном та Китаєм.

Сучасна позиція України щодо вирішення Нагірно-Карабахського конфлікту полягає у якнайшвидшому його врегулюванні на базі загально визнаних норм і принципів міжнародного права, а саме: збереженню суверенітету, непорушності міжнародно-визнаних кордонів держав та дотриманні резолюцій Ради Безпеки ООН та рішень ОБСЄ.

Україна займає сторону Азербайджану в Нагірно-Карабахському конфлікті й ініціативно підтримує Баку щодо його розв'язання [37, с.171].

На даному етапі не можливо передбачити чим завершиться нинішнє збройне протистояння навколо Нагірного-Карабаху. Але зрозуміло, що сторони та учасники цього конфлікту не зацікавлені в перетворенні його на тотальну війну.

Однак, головним учасником карабахського протистояння є РФ, яка використовує конфлікт на Південному Кавказі для реалізації своїх інтересів.

«Історія 25-літніх спроб врегулювання цієї абсурдної і безнадійної бійні свідчить про те, що мирне закінчення Карабаської війни стає дедалі примарнішою перспективою» [41] – зазначає політичний аналітик Євген Жеребецький.

Окрім складної зовнішньополітичної ситуації, процес врегулювання конфлікту ускладнює внутрішня політика держав та регіону загалом, що проявляється у релігійних та етнічних відмінностях.

Висновки до розділу 3

В ході роботи над третім розділом магістерської роботи, ми проаналізували Нагірно-Карабахський та Придністровський конфлікти. В результаті дослідження можемо виділити основні причини виникнення конфліктів та перешкоди їх врегулювання.

Обидва конфлікти зумовлені етно-політичною ситуацією регіонів. Проте характер конфліктів можемо назвати штучним, а сам конфлікт - замороженим. Коріння конфліктів як на території Молдови так і Азербайджану створені політикою радянського союзу з переселення народів тогочасного союзу.

Зокрема, ми розглянули позицію західних лідерів щодо “заморожених конфліктів” на пострадянському просторі. Наразі не існує єдиної позиції з питання врегулювання даних конфліктів. Водночас росія вже затвердила за собою статус головного геополітичного актора та основного судді в процесі вирішення вищевказаних конфліктів. Виходячи з політичної доктрини «русского мира», Росія розглядає території пострадянського простору та ближнього зарубіжжя, як зону свого геополітичного впливу. Загострюється цей процес тим, що відбувається стрімке розширення кордонів НАТО та ЄС на схід. Як наслідок, РФ і надалі використовуватиме вже існуючі конфлікти, та вдаватиметься до ймовірного відкриття нових, з ціллю щонайбільшого посилення свого геополітичного впливу та недопущення будь-яких трансформаційних процесів в країнах, що її оточують.

РОЗДІЛ 4. РОСІЙСЬКА ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ В УКРАЇНІ (20 лютого 2014 - 2022)

4.1. Збройна агресія РФ в Україні як вияв інституційної кризи Європейського Союзу

Зокрема не лише Україна зіткнулась із російською агресією. Зовнішня політика росії - загроза для цілого цивілізованого народного державного устрою світу. Росія висвітлює свою готовність до побудови нового агресивного світопорядку, шляхом порушення та нехтування всіма принципами та нормами міжнародного права. Зокрема, здійснюючи військову агресію та окупуваючи території самостійних та незалежних держав. Отже, найактуальніше сучасне питання - питання протидії та результативного врегулювання збройних конфліктів.

Як відзначав Р. Дарендорф, німецько-британський соціолог, політолог, політичний діяч, прихильник теорії ліберального суспільства і держави: «Хто вміє впоратися з конфліктами шляхом їхнього визнання і регулювання, той бере під свій контроль ритм історії» [22].

У 2014 році почалася відкрита військова агресія Російської Федерації проти України, що призвела до анексії Криму та окупації частини російськими військами районів Донецької та Луганської областей. За 8 років неоголошеної війни, жертвами російської військової агресії стали понад 14 тисяч осіб десятки тисяч отримали поранення, а майже 2 мільйони отримали внутрішній статус переміщених осіб. Під час війни Україна зазнала та продовжує зазнавати соціальних, значних ресурсних та фінансових втрат, що негативно впливає на суспільно-політичне та економічне життя нашої держави. Зокрема сьогодні росія здійснює масові

терористичні атаки містами України та ставить під загрозу життя цивільного населення нашої держави.

Однак, на часі спостерігаємо, як конфлікт переріс з російсько-українського в всесвітню боротьбу з російським режимом. Під загрозою не лише доля України, а й всього цивілізованого світу.

17 липня 2014 року, проросійськими бойовиками з зенітно-ракетного комплексу «Бук» виробленого на території РФ, було збито пасажирський літак компанії Malaysia Airlines (Boeing 777). Унаслідок постраждали 298 осіб різних національностей, а сам теракт був визначений як найкривавіший теракт в історії людства.

Сучасна політика рф та державний устрій порушують питання міжнародної безпеки, шляхом нехтування міжнародно-правових договорів та актів, здійснення терористичних актів та ухилення від відповідальності.

Російська агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація

окремих регіонів розпочали нову еру міжнародного стимулювання конфліктів, посилили дію існуючих конфліктів у середовищі міжнародної безпеки негативних факторів і створили додаткові деструктивні тенденції, порушивши міжнародно-правові принципи світоустрою. У разі повернення на умовах глобалізації до «закону сили» в міжнародних відносинах (що намагається зробити Росію за допомогою її реваншистської політики) є ризик краху міжнародної системи, процес розпаду якої призведе до неконтрольованого поширення загроз [34, с.474].

Агресивні дії Росії проти України стали недотриманням не лише умов Будапештського меморандуму (1994) [11], а також ряду інших міжнародних угод і правових актів, зокрема, Гельсінський заключний акт 1975 року; Угода про створення СНД від 8 грудня 1991 року; Рамкова угода про дружбу, співробітництво і партнерства між Україною і Росією з 1997 року, і десятком інших фундаментальних документів. Слід згадати дії

Російської Федерації на засіданнях Ради Безпеки ООН, коли під час розгляду найбільш доленосних питань РФ користується своїм правом вето, що перешкоджає діяльності відповідального за безпеку органу. В результаті недосконалої процесуальної діяльності органу є те, що відбувається в Республіці Білорусь, справжнє ігнорування серйозних військових злочинів і конфлікти, які являють справжню загрозу міжнародній безпеці та миру. Сьогодні реформа Ради Безпеки ООН розглядається як невід'ємна частина інституційної реформи ООН в цілому. Інакше росія буде продовжувати використовувати свою платформу, щоб справдити та заперечити участь злочинів, як на території самої росії, так і в інших країнах світу.

Пояснення Москви щодо своїх агресивних дій в Україні, виглядають наче пряме знуцання над принципами міжнародного права та світовою демократичною спільнотою. Якщо розглядати, що в Україні відбулася революція, то тоді слід вважати, що на її території виникла нова держава, щодо якої РФ не має жодних зобов'язуючих документів, - заявив В. Путін у березні 2014 року. Як зазначає російський історик і публіцист Д. Шушарін: « А. Гітлер і В. Путін не лише випустили на волю первісні інстинкти німців і росіян, а й легітимували, інституалізували дикунство, варварство, нерівність» [68, с.8-9].

МЗС росії 19 березня 2020 року в такій же бесцеремонній манері «спростувало» своє відношення до порушень умов Будапештського меморандуму та оскаржило у цьому ЄС, США, та нову українську владу, які начебто діяли «проти політичної незалежності та цілісності України в недотримання зобов'язань за Будапештським меморандумом». На початку квітня було цинічно заявлено, що «Росія не брала на себе зобов'язання примушувати частину України залишитися в її складі проти волі місцевого

населення, а положення Будапештського меморандуму не поширюються на обставини, що стали наслідком дії внутрішньополітичних чи соціально-економічних факторів». Цілком лукавим є також твердження МЗС Росії про те, що «втрата Україною територіальної цілісності стала результатом складних внутрішніх процесів, до яких Росія та її зобов'язання за Будапештським меморандумом не мають жодного відношення» [67, с.9].

Росія прагне досягти статусу великої держави у зовнішньополітичному вимірі, - заявляє професор Григорій Перепелиця. Динамічний розвиток системи міжнародних відносин, зміна системи у бік багатополлярності сприяє реалізації російського плану. У результаті США зазнали глобальної фінансової кризи (2008) та послаблення своєї ролі на міжнародній арені, що підштовхнуло до боротьби за сфери впливу. Події ХХІ століття також сприяли цивілізаційним змінам, зокрема держави почали створювати великі об'єднання народів на основі схожих культурних показників. Через відсутність достатньої критичної маси, Росії не вдалося проявити себе як державу-цивілізацію, проте вона створила доктрину «Русского мира» і тепер намагається її реалізувати. Метод реалізації «Русского мира» Москва обрала збройну війну та шлях руйнації світового порядку. Перераховані методи реалізуються в дискредитації фактично кожного відповідального за безпеку інституту, порушені угод та відмові від принципів Гельсінського заключного акту (1975). Зокрема, Росія переглядає кордони європейських держав та відмовляється від Біловезької угоди (1991), що значить відмову від визнання державних суверенітетів пострадянських держав; переглядає правомірність об'єднання Німеччини; дискредитацію та спростування розширення НАТО та ЄС на Схід. Загалом, РФ вже порушила понад 300 міжнародних договорів і конвенцій, за Статутом ООН та Будапештським меморандумом [63, с.6-7].

Г. Перепелиця виділив, що мир досягається тільки в одному разі – після рішучої невдачі агресора. Професор також згадав тридцятирічну

війну, яка завершилася укладенням Вестфальського миру (1648), наполеонівські війни (1803 - 1815), що закінчилися Віденським конгресом (1814 - 1815). Зокрема, Перша світова війна, завершилася укладенням Вестфальського мирного договору, а Друга світова війна - Ялтинсько-Потсдамською конференцією (1845). Професор переконаний, що нова система міжнародної безпеки встановлюється тільки після занепаду Росії [64, с.7].

Однак, якщо проаналізувати всі сучасні події, що мають місце на міжнародній арені, зокрема: війна в Україні та Сирії, в «замороженому» стані залишаються протистояння в Придністров'ї та Нагірному-Карабасі, поширення численних популістських рухів в Європі - , це все свідчить, що ситуація все більше набуває протилежного характеру, рухаючись в бік невизначеності та нестійкості, що безперечно загрожують, як Україні, так і цілому цивілізаційному світу.

Сприятливим середовищем для здійснення великих та важливих планів з відновлення впливу Росії є незбалансована багатополярна система, в якій наявні кілька світових потуг та держав, які претендують на регіональну провідну роль. Така система, згідно з підходами реалізму, є загрозовою конфігурацією сил та несе найвищий рівень небезпеки воєнного зіткнення [13].

На думку російської прихильниці цивілізаційного підходу Ю. В. Яковець, сьогодні починається етап формування нового типу співтовариства загальносвітового масштабу, яке диференціюватиметься від нинішнього, своєю досяжністю, оскільки найчіткішим проявом і показником суспільних процесів є розширення та вдосконалення громадських зв'язків та інститутів у просторі й часі. Особливо в наш час здійснюється перехід до нового історичного надциклу і до наступного покоління локальних цивілізацій. Даний перехід є дещо потаємним, а саме: і тексти сучасних цивілізацій, і практичний досвід, зашифровані

ідеологічними напластування, символами тотожності і спірними цінностями [19, с.206].

Про «світ пост міжнародної політики» пише американський науковець Дж. Розенау в праці «Турбулентність у світовій політиці». Автор спостерігає швидкість і глибину змін, що призводять до трьох головних наслідків:

1. Перехід від біполярного світу до комплексного.
2. Перехідний світ став невизначеним, що зумовлює пошук нових методів вирішення питань міжнародної безпеки.
3. Впровадження сучасних інформаційних технологій, що характеризує сучасне суспільство як інформаційне.

З наведених наслідків висновкуємо про наступне: відбувається переструктурування всього світового політичного простору, тобто – закони міжнародних відносин зберігаються, набуваючи нових характеристик і часто аналізуються у вигляді загальних тенденцій розвитку сучасних міжнародних відносин [72, с.142-143].

Зростання напруженості у світі спричиняє інституційна криза та чергове руйнування міжнародно-правової системи. Зокрема, послідовний розпад Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, та криза реформування міжнародних інститутів, в тому числі ООН. Перевищення напруги як старих так і нових конфліктів над інституційними та правовими можливостями держав та їх об'єднань стало новою реальністю XXI століття. Зокрема, професор Стів Ларрабі стверджує, що конфлікт на Кавказі підкреслює обмеженість західних європейських держав, у регіоні де Росія має могутній стратегічний інтерес і прерогативу у військовій силі. Проте сучасні події на теренах України доводять протилежне [52].

Однак, міжнародні організації безпеки не виявилися готовими до такого розвитку історії. ЄС, ОБСЄ, та НАТО, як головні структурні елементи європейської та євроатлантичної безпеки в пошуку термінових

відповідей на регіональну та глобальну безпеку, що виникла в результаті агресивних дій Росії. В результаті даної кризи були виявлені слабкості міжнародних інститутів, зокрема: ОБСЄ, ЄС, НАТО. Міжнародні організації та ключові актори міжнародної політики припустилися як тактичних так і стратегічних прорахунків в аналізі сутності постбіполярного простору безпеки. Розрахунки та сподівання про зменшення позиції «жорстких загроз» виявилися хибними. Військовий баланс сил та зміна конфігурацій були порушені російським вторгненням на територію України та захопленням Криму. План Європи із «залучення» Москви, або її заспокоєння зазнав разючої невдачі [83, с.30-31].

По завершенню холодної війни країни члени НАТО зазнали зменшення своєї спроможності вести повномасштабну війну, що сталося внаслідок концентрації на кризовому налаштуванні та миротворчих місіях. Це свідчить про відсутність навичок ведення бойових дій, про зменшення військового потенціалу та про не розуміння наслідків.

На противагу сучасної грабіжницької Росії, в державах Західної Європи немає ознак психологічної готовності пройти таку війну [2, с.8].

Фактично, дворівнева стратегічна реальність в Європі утворилася внаслідок взятих на себе Альянсом лімітів.

Із основного складу військ країн НАТО (3 млн особового складу та 1,5 млн з них у Європі) в Центрально - Східній Європі та Балтії переміщено менше ніж 10% (300 тис.), з 28-ми баз НАТО на континенті, 23 з яких розташовано в Західній частині Європи й лише 5 у Центрально-Східній частині Європи та Балтії.

Військовий контингент Сполучених Штатів Америки зосереджено, переважно в Західній частині Європи, наприклад, в Нідерландах американських військових більше, ніж у всіх країнах – членах

Центрально-Східної Європи і Балтії разом, також близько 200 одиниць не стратегічної ядерної зброї в той час як в Центрально-Східній частині Європи та Балтії немає жодної [1].

Очевидно, що Росія зруйнувала довіру держав-членів НАТО, яка базувалася на міцності та дотриманні укладених договорів[14].

Тоомас Гендрік Ільвес, колишній Президент Естонії, на Генасамблеї ООН виступив з наступною заявою: «Коли я звертався до цих зборів після російського вторгнення в Грузію в 2008 році, я попереджав про неприпустимість вибіркового застосування міжнародного права. Міжнародне право було порушено, однак дуже мало було зроблено. Шість років потому, в 2014, ми стали свідками повторення цього в Україні» [91].

Ільвес додав, що ООН нічого не може вдіяти щодо серйозних порушень міжнародного права. «Заборона на використання сили для зміни кордонів є базою Статуту ООН, який був порушений Росією. Сьогодні українські території перебувають під російською військовою окупацією, а в Нагірному Карабасі та Придністров'ї тривають заморожені конфлікти» [91], – підкреслив Тоомас Ільвес.

Крім того, метою російської політики є інтеграція “фронтвої демократії”, “виборчої демократії”, “офіційної демократії” та “напівдемократії” в держави пострадянського табору для формування в них “стабільного”, “передбачуваного”, та лояльного до Росії “панівного режиму” [2].

Росія зуміла представити події в Україні не як вторгнення чи окупацію території іншої держави, а як частину легітимної відповіді на цинічне захоплення влади з боку Європейського Союзу та НАТО. Навіть сьогодні багато хто в Європі не усвідомлює масштаб амбіцій і можливостей Російської Федерації. Кремль прагне розділити та ввести в оману західні держави; підірвати європейсько-американську солідарність і відновити своє панування над сусідами, обмежуючи можливості безпеки,

щоб не загрозувати домінуванню російського режиму. Таким чином вплив Росії зростає по всій Південно-Східній і Центральній Європі. Іншими словами, ні ЄС, ні НАТО не можуть нормально виконувати свої функції та обов'язки [70].

Російська агресія підкреслила неефективність і крихкість європейської політики сусідства (ЄПС). ЄПС виявилася неспроможною запобігти та зменшити європейські ризики як у середземноморському так і в східноєвропейському напрямках. Події в Україні підтвердили, що замість формування “кола друзів” навколо Європейського Союзу, яке було передбачено політикою сусідства; на кордонах ЄС виникло щось на зразок “вогняного кільця” збройного конфлікту [4].

Практично сьогодні утворюється нова нестійка дуга, що простягається від Південного Кавказу (Азербайджан, Вірменія, Грузія) через Україну та Молдову до південно-східної Європи (Болгарія, Боснія, Македонія, Румунія, Чорногорія, Словенія, Хорватія, Сербія), через Центральну Європу (Австрія, Угорщина, Чехія, та Словаччина) до Балтійського узбережжя (Естонія, Данія, Німеччина, Фінляндія, Литва, Латвія, Швеція, та Польща). Дії Кремля, від підклимного лобіювання до прямих військових погроз з боку Росії, загрожують вище перерахованим країнам [71].

Сьогоднішня війна між Росією та Україною показує слабкість згуртованості Європи перед обличчям зовнішніх загроз. Головною причиною, є розбіжності загальних зовнішньополітичних пріоритетів та інтересів країн ЄС у Східній Європі, Основні занепокоєння більшості держав-членів ЄС у східноєвропейському регіоні мають економічний характер і пов'язані з енергетикою та доступом до ринку. Інтерес окремих країн Європейського Союзу до роботи з країнами Східної Європи також впливає з питань безпеки та імміграції.

Загалом, однак, можна говорити про відсутність традиційної політичної волі та громадського інтересу держав-членів ЄС брати участь у політиці щодо своїх сусідів [88]. Виступаючи за скасування або послаблення санкцій проти Російської Федерації вони вважають, що сьогодні економічні та політичні вигоди від співпраці з Росією значно переважають ідеї та ідеали, закріплені в Статуті ООН та інших нормах міжнародного права.

Звідси виникає логічне запитання, яким чином Росії вдається дестабілізувати ситуацію в світі? Чи могла б причина цього полягати в “успішних” діях самої Російської Федерації, чи вона дозволила це зробити Європі передчасними та неадекватними рішеннями та заходами?

Проаналізуємо основні прорахунки та помилки країн ЄС та НАТО щодо політики яку проводить Росія.

Перш за все звертаємо увагу на недооцінену ідеологічну складову.

За словами Володимира Горбунова історія міжнародних відносин ніколи не була повністю мирною і епоха пост поляризації не стала винятком. Однак у ті часи утопічна ідея “вічного миру” стала здаватися надто близькою до реалізації. Особливо примарну роль відіграв досвід минулого століття. Революції, світові війни та соціальні потрясіння зокрема розпад тоталітарного режиму і глобальні інтеграційні процеси. Остаточним ціннісним вкладом у популяризацію та утвердження загрозової утопії “вічного миру” яка протікає та пропагує можливість повного виключення та збройних конфліктів із міжнародної практики, стала так звана ідеологія глобалізації. Згідно з цією передумовою, зростання глобальної взаємозалежності зробить зброю та насильство непотрібними та шкідливими. Асиметрія породжує нові конфлікти та протиріччя, створюючи додаткові передумови для збройного конфлікту [31, с.15].

У своїй статті О. Білий та В. Козловський, експерти у галузі міжнародних відносин, пишуть, що через кілька років після Розпаду Радянського Союзу та з колективної пам'яті європейців, зазначається що більшість посилань на культурні та історичні джерела стерті. Джерелом, яке зараз живить людиноненависницьку ідеологію “русского мира”, є те, що Росія має виключну історичну місію, оскільки російський народ є носієм особливої “російської ідеї”, заснованої насамперед на уявленнях людей.

За тлумаченням російського філософа В. Соловйова, “російська думка” - це не просто російська думка філософів, письменників та релігійних діячів про місію Росії у світовій історії, а “уявлення Творця про нація” [24].

Сприйняття російської культури як певної винятковості, притаманної лише її “універсальності” (за Достоевським) очевидно запалює уяву росіян месіанськими амбіціями та виділяє надзвичайне значення Росії в сучасному світі. Це нарешті знайшло своє втілення у праві встановлення російських кордонів, відповідно до ідеологічних та керівних уявлень про історичні кордони “русского мира, і це не лише територія колишнього СРСР а й усі землі колись “заселені” російськими переселенцями та землі до яких дійшли проповідники російської православної церкви [24].

Олександр Дугін - головний ідеолог неоевразійства в Росії. Суть його концепції полягає у життєвій важливості для людей географічного простору (звідки звідки походить боротьба за сферу впливу та життєвий простір), а також у “великій місії” Росії як “третього Риму”. Він виступав проти євразійської та африканської цивілізацій відстоюючи ідею створення євразійської імперії, заявляючи що це час має стратегічно і просторово перевершувати попередній варіант (СРСР)...Євразійський, багато континентальний, а в майбутньому - світ [93, с.219]. На його

думку, Європа повинна об'єднатися навколо Німеччини і створити потужну вісь Москва-Берлін. Самостійно, Європа не має достатнього потенціалу щоб здобути незалежність від домінування США, оскільки вплив ринкових ліберальних цінностей паралізував основи національного світогляду європейських народів. Для справжнього геополітичного та національного пробудження Європа потребує дій російського елемента - нових політичних, ідеологічних та духовних енергій [93, с.219].

Насправді Росія використовує свої енергетичні та економічні важелі для досягнення “геополітичного та національного пробудження” в країнах-членах ЄС. Крім того, використовується маніпулювання громадською думкою та пряма фінансова підтримка проросійських чи націоналістичних сил в окремих європейських державах. Москва стурбована зростанням націоналізму в європейських країнах. Адже це також підживлює євроскептичні настрої, невдоволення політикою Брюсселя і навіть заклики вийти з ЄС [93, с.219].

Формулюючи та розвиваючи концепцію «Русского мира», Росія фактично намагається сформувати власну паралельну реальність. Як бачимо, очевидною перевагою такої світоглядної конструкції «Русского мира» є примирення та адаптація до існуючої дійсності шляхом зняття відповідальності за сьогодення. Таким чином, ідея “сильної влади” служить головним фактором організації існування в якому людські ролі зведені до ступеню. Привабливість таких народів полягає в тому, що вони легко можуть пояснити недосконалість світу. Особлива історія та надзвичайна духовність Росії як правонаступниці Радянського Союзу, і навпаки просте пояснення складних проблем нашого часу дозволяє пересічній людині не брати на себе відповідальності [90, с.176].

Судячи з вищесказаного, можна вже зараз зазначити те, що Захід виявився абсолютно неготовим у “гібридній” війні яку веде сьогодні Росія,

постають і поєднуються у таких формах: економічні, військові, культурні, інформаційні тощо.

Особливо це помітно в інформаційному плані. Заходу стає все важче справлятися з цілодобовою пропагандою кремлівського рупора. Насправді жодна потужна нація сьогодні не застрахована від інформаційної пропаганди та кібератак. В інформаційному плані Росія постійно прагне дестабілізувати ситуацію на Заході, починаючи від прямого втручання у виборчий процес і закінчуючи розпалюванням конфліктних ситуацій у проблемних регіонах.

Примітною рисою російської хакерської активності за останні роки стало зростання агресивності. Російська діяльність у кібер просторі тепер спрямована не лише на викрадення інформації, а й на перетворення її на зброю. Наприклад, росіяни активно почали фальсифікувати викрадені документи та публікувати їх в інтернеті з метою дезінформації та пропаганди [19].

Водночас розвиток інформаційних атак з боку Росії спонукав європейське співтовариство до формулювання спільних заходів протидії та переходу до інтегрованих та багатосторонніх дій ЄС. На початку квітня 2016 року Єврокомісія прийняла документ «Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» та представила їх Європейському парламенту Європейській Раді [13].

Північноатлантичний альянс протягом тривалого часу координує зусилля з нарощування потенціалу у сфері стратегічних комунікацій [16].

Економіка Росії, розмір якої менш ніж на десяту частину економіки США та ЄС продовжує слабшати. З початку 2014 року з країни було виведено понад 55 мільйонів доларів капіталу, золотовалютні резерви зменшуються [93, с.15]. Однак, незважаючи на позитивні показники і звернення деяких експертів нібито під впливом міжнародних санкцій, економіка Москви найближчим часом зазнає потрясінь. Проте, в РФ є

достатній запас потужності щоб продовжувати дестабілізувати державний стан та вести військові дії як на території України, так і в інших регіонах заморожених конфліктів.

Також варто звернути увагу на спроби Росії побудувати газопровід «Північний потік-2», що очевидно негативно відобразиться на політичному та економічному житті України та інших європейських держав. Зокрема, для досягнення своїх цілей, Росія застосовує економічні важелі, шантаж та політичний тиск проти держави або цілого регіону.

Колишній посол США в ФРН, Річард Гренелла, негативно висловився щодо реалізації проекту газопроводу «Північний потік – 2». На його думку: «Проблема «Північного потоку – 2» полягає в тому, що це не економічний проект. Його розробили лише з однієї причини: створити альтернативний маршрут транспортування російського газу на шляху до Європи, який не проходить через Україну...Отже, чи готові європейські держави здобути залежність від країни-терориста, держави що застосовує хімічну зброю для вбивства політичного опонента в Європі, країни, яка порушила суверенітет незалежної держави і протизаконно анексувала територію, [89] - додає дипломат.

О. Власюк зазначив, що Росія як потужний центр сили і безпосередньо бере участь у вирішенні “заморожених” пострадянських конфліктів, народилася з потреби вирішити їх для власної вигоди. За відсутності такої можливості використовується формула, оскільки немає остаточного рішення чи одностороннього затвердження.

У цьому напрямку залучені різні політичні прийоми, а саме:

1. Створюються так звані “пастки для діалогу”з метою проведення чергових референдумів у Придністров’ї та Південній Осетії з питання незалежності.

2. Посилюються політичні режими в «невизнаних державах».

3. Піддержується поетапний, так званий режим «часткової суверенізації» Абхазії, Південної Осетії, Придністров'я, та Нагірного Карабаху. Світоглядно пояснюючи свою підтримку бажанням їхнього населення до політичної ідентифікації, Росія пришвидшує процес приєднання кожного з них в орбіту свого політичного впливу. Обробка проросійських настроїв, допомагає не тільки позитивному процесу розповсюдження російської мови та культури, але й призупиняє національне відродження тодішніх радянських держав.

Колишній віце-прем'єр з питань євроінтеграції України - Олег Рибачук зазначає: «Росія діє за принципом – захоплюють території, створюють кризу, потім кажуть, що потрібно з цієї кризи виходити. Те, що є, вже є, а тепер давайте думати, як нам жити далі. Це примітивна тактика, але вона спрацьовує – так вони фактично захопили частину територій Грузії. Тепер роблять це в Україні» [47, с.94].

Водночас українсько-російські відносини, які лежать в основі конфлікту, по суті є конфліктом цінностей системи націоналістичного авторитаризму в Росії та порядку демократичних засад в Україні [35, с.39]. Спростовуючи потенціал світового панування Сполучених Штатів, РФ часто практикує риторику створення такого багатопольярного світового порядку без гегемонії однієї нації чи групи націй. Але насправді мова йде про визнання Москвою приватно контрольованої зони території Євразії. Кремль не перестає розглядати регіон Близького анклаву простору СНД як свою виключну зону геополітичного впливу. Російська зовнішньополітична доктрина передбачає примусове втручання для “захисту” російськомовного населення в інших країнах СНД, виявлене під час російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 року та нападу на Україну. У сучасних умовах особливістю зовнішньої політики РФ є спроба

зберегти геополітичний контроль над ситуацією на пострадянському просторі, що є євроінтеграційним курсом України та багатьох інших держав на цьому просторі[36, с.40].

Як підкреслюють О. Білий та В. Козловський – В. Путін самостійно не припине свою політику, якщо його не зупинити. Лише об'єднавшись із західними сусідами та партнерами, які лише на шляху усвідомлення антицивілізаційного руху Москви та її намірів взяти під владу терени пострадянських держав і всього світу. І частково, одна з причин того, що РФ досягла успіху, полягає в тому що громадська думка та західні лідери розуміють небезпеку імперських планів Росії, яка набридла своєю російською фашистською ідеологією, відбувається дуже повільно. Як виявилось, імперський вірус заразив чи не все російське суспільство. Основою ідеології так званого «політичного класу» сучасної Москви став сучасни фашизм [24].

Отже, запорукою успіху в протистоянні російській окупаційній владі є очищення українських земель від терористів і російських військ, усвідомлення західними сусідами та партнерами глобальної небезпеки, що бере початок від «Русского мира» і загалом перемога у війні. Водночас, держави ЄС, що займають сторону підтримки Москви, повинні не забувати трагічні наслідки гітлерівської Німеччини та сталінського імперіалізму для Європи та всього світу. Адже слід чітко розуміти, що мета путінського режиму - підірвати систему безпеки світу, і зокрема Європи.

4.2. Роль міжнародних миротворчих місій в розв'язанні російсько-українського конфлікту

Як ми вже неодноразово зазначали, виникнення та ескалація збройних конфліктів є тією основною проблемою, яка потребує спеціального дослідження, і застосування заходів для її глобального вирішення. Судячи з цього, особливе місце в цьому процесі відводиться міжнародним миротворчим операціями, пов'язаними із запобіганням і розв'язанням вже існуючих конфліктів. Адже, як зазначає В. Радецький, за останні 20 років відбулося багато радикальних змін у суспільно-політичному житті багатьох держав світу. Водночас ослаблення глобальної напруженості призвело до сплеску насильства та нестабільності на місцевому та регіональному рівнях. Серйозні загрози безпеці, з якими зараз стикається людство і з якими стикатиметься в майбутньому, далеко не зводиться до агресивної війни між країнами. Вони включають внутрішньодержавні протиріччя та насильство, розповсюдження та потенційне використання ядерної, радіологічної, хімічної та біологічної зброї, тероризм та міжнаціональну організовану злочинність, інфекційні захворювання та руйнування навколишнього середовища. Крім того, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і непередбачувана ланцюгова реакція руху капіталу дестабілізують одну країну та занурюють іншу в кризу. Ці та інші загрози походять від недержавних акторів і окремих держав, що впливає також на безпеку населення та країн загалом. Сучасні загрози є транснаціональними та взаємозалежними, тобто їх потрібно вирішувати на глобальному, регіональному і національному рівнях. Жодна нація, якою б потужною вона не була, не в змозі самотійно захиститися від загроз сьогодення. За таких умов виникає потреба в розширенні та посиленні миротворчих

операцій для об'єднання зусиль миролюбних держав у запобіганні та припиненні військових конфліктів [92, с.9].

Зараз ООН відіграє головну роль у розв'язанні конфліктів та підтриманні міжнародного миру. Саме вона працює над розвитком зміцнення, відновлення та збереження миру. Її робота здійснюється за головними напрямками превентивної дипломатії, розвитку і миротворчості. Кожен самостійно розраховує та спрямовує свої зусилля на збереження, відновлення та зміцнення міжнаціонального порядку та безпеки. Зокрема, миротворчість - це дії сторін спору з метою досягнення згоди переважно мирними засобами, як це передбачає Статут ООН, зокрема: розслідування, посередництво, арбітраж, примирення, тощо [121, с.152].

У сучасному міжнародному праві принцип мирного вирішення міжнародних спорів закріплюється як загальним принцип імперативних норм. Відповідно до п.3 стаття 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй говорить, що “всі члени Організації Об'єднаних Націй вирішують свої міжнародні суперечки мирними засобами, тобто таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародну безпеку, мир, та справедливість”. Статут Організації Об'єднаних Націй дає право сторонам у суперечці обирати будь-які засоби для вирішення свого протистояння [44, с.99].

Екс-секретар ООН Бутрос Бутрос Галі визначив такі основні цілі для підтримки та встановлення миру:

1. Прагнути виявити ситуації, які можуть призвести до конфлікту на ранній стадії та використовувати дипломатичні засоби для усунення причин таких ситуацій.
2. Брати участь у всіх миротворчих операціях, спрямованих на вирішення конфліктів у міру їх виникнення.
3. У рамках миротворчих операцій, робити все щоб зберегти мир і сприяти виконанню домовленостей, досягнутих у процесі примирення.

4. Бути готовим сприяти розбудові миру багатьма способами. Відновлення інституцій та інфраструктурі в країнах, спустошених конфліктами та громадянськими війнами а також встановлення мирних взаємовигідних відносин між націями, які раніше перебували у стані війни.

5. Застосовувати заходи до основних причин конфлікту, тільки як економічний відчай, соціальна несправедливість та політичні репресії [75, с.47].

Загалом, розглядаючи правові та функціональні рамки, які лежать в базі діяльності Організації Об'єднаних Націй, слід зазначити, що на сьогоднішній день окреслюються чіткі інструменти та способи для забезпечення міжнародної безпеки та миру, а саме: підтримання миру, зміцнення миру. примус до миру, та превентивна дипломатія.

Міжнародний лексикон встановлює дві концепції та два визначення діяльності ООН у врегулюванні конфліктів “підтримання миру” та “зміцнення миру”. Ці поняття іноді використовуються без урахування характеру миротворчих операцій ООН. Деякі автори ототожнюють та змінюють ці поняття. Проте, миротворча діяльність - це акт направлення груп спостерігачів, військових контингентів і за необхідності поліції, цивільного персоналу ООН, у зони конфлікту для допомоги у виконанні угод про припинення вогню. Розбудова миру включає дипломатичні зусилля, пов'язані з організацією посередництва та переговорів між сторонами конфлікту з метою досягнення мирної угоди. Основна мета миротворчої діяльності - зупинити кровопролиття та роз'єднати сторони конфлікту. Цей механізм зосереджений на кінцеве вирішення спорів політичними засобами методом переговорів та ускладнення відповідних угод. Примус до миру - це військові дії або загрози військових дій або їх використання з метою примусу або стримування воюючих сторін [27, с.70]. Превентивна дипломатія - це дії, спрямовані на запобігання протистоянь, переростання в конфлікт і локалізацію конфлікту коли він

виникає. Превентивна дипломатія проявляється в різних формах діяльності. Метою є забезпечення добробуту безпеки і справедливості на міжнародному та внутрішньому рівнях для запобігання збройним конфліктам [27, с.70].

Таким чином, у доповіді Генерального секретаря Пан Гі Муна за 2011 рік «Превентивна дипломатія: досягнення результатів» особливо підкреслюється ефективність та результативність цього механізму в його ранньому реагуванні. Слід забезпечити тісний зв'язок між попередженням та реагуванням. Адже часто, здавалося б, незначні, своєчасні заходи (наприклад, заяви ради Безпеки ООН щодо ситуації, демаркаційна лінія Генерального секретаря ООН чи протест) можуть допомогти зупинити ескалацію ситуації, можуть дати більш конкретні результати, зокрема конфлікт а не масштабні операції на пізніх стадіях розвитку [75].

Слід також зазначити, що сьогодні, окрім миротворчих місій та операцій, які проводяться під егідою ООН активно задіяні, зокрема такі регіональні організації, як СНД, ЄС, ЦЄІ та ГУАМ.

За даними центру міжнародного співробітництва (Нью-Йоркський університет) у 2007 році, «блакитні шоломи» склали базу всіх миротворчих операцій у світі, склавши 48% усіх подібних підрозділів. За цим показником друге місце займає НАТО - 38%.

Б. Джонс, у своєму дослідженні «Миротворчі Партнерства. Уроки та завдання координації у гібридних заходах (Peace Operations Partnerships. Lessons and Issues from Coordination to Hybrid Arrangements)», представляє класифікацію миротворчих операцій за участю ООН та регіональних організацій:

1. «Змінні операції» - миротворці однієї організації змінюють миротворців іншої організації. Наприклад у східному Тиморі міжнародні сили, що базувалися в Австралії, були введені з самого початку, пізніше замінені силами ООН. У Ліберії миротворчі операції спочатку

проводилися представниками ECOWAS, після чого операції були передані ООН. Так само на Балканах відбулася поступова ротація контингентів ЄС, ООН та НАТО [57, с.121].

2. “Паралельні операції” - Кот-д’Івуар (ООН та Франція), Конго (ЄС та ООН), Косово (ООН та НАТО), Афганістан (ООН, НАТО, та США).

3. «Інтегровані операції» - наразі є найбільш незвичайною формою спільного командування різними миротворцями. Наприклад: спільна операція Африканського Союзу та ООН в Дарфурі [57, с.121].

Проте, слід також зазначити, що в контексті різних видів миротворчих операцій дедалі частіше виникають питання про ефективність таких операцій та їх здатність регулювати та розв’язувати збройні конфлікти. І для цього на нашу думку є цілком конкретні причини.

Вищі посадові особи ООН С. Ахмед та Л. Брахімі підготували серію аналітичних доповідей про діяльність миротворчих сил. В одному з них виявили проблему, яка може зірвати будь-яку з миротворчих операцій. Зокрема невігластво (незнання місцевої, політичної та етнічної ситуації), хамство (прийняття рішень на основі власної думки позиції сторони, небажання врахувати нюанси ситуації), азартність (підтримка нездатності діяти як спокійний та конструктивний посередник), нетерплячість (намагається вирішити короткострокові проблеми без урахування довгострокових наслідків або стратегічних цілей), негнучкість (нездатність реагувати і пристосовуватись до змін), “помилкові обіцянки” (намагання зробити висновок про відомі, але не виконані домовленості, які не можуть переконати протиборчі сторони в необхідності компромісу).

Інший дослідник, Д. Ріфф підкреслює, що миротворчість у сучасному світі надзвичайно небезпечні. Причина, на його думку, в тому, що миротворці свідомо чи несвідомо підтримують одну з воюючих сторін або стають “іграшкою” в руках держави, яка захищає свої інтереси в зоні конфлікту [56, с.119].

У цьому контексті миротворчі операції, які проводяться під егідою ЄС ((військові операції ЄС у колишній Югославській Республіці Македонія, місії ЄС з підтримки верховенства права в Грузії, військові операції ЄС у Демократичній Республіці Конго, тощо) є яскравим підтвердженням.

Таким чином, усі ці перелічені операції виявили таку проблему: неадекватне використання потенціалу ЄС до так званої структурної превенції (довгострокової політики стабілізації та усунення конфліктних ситуацій). ЄС не може діяти в односторонньому порядку для вирішення вже існуючих конфліктів але він має інструменти для довгострокової політики стабілізації. Неадекватне застосування військових ноу-хау для запобігання конфлікту. Не скоординований політичний підхід держав-членів. Відсутність розуміння та прийняття політики, запобігання конфліктам у державах-членах (найменшу підтримку мають країни Південної Європи).

Більше того, Європейському Союзу залишається важко досягти єдності управління при реагуванні на будь-яку кризову ситуацію. Прикладом цього є робота поліцейської місії ЄС у Македонії. Координація між інституціями ЄС ускладнювалася конкуренцією між представництвами ЄС (делегація Єврокомісії та Європейське агенство реконструкції). Держави-члени сильно відрізняються за своїми системами військового командування та управління, ступенем готовності до військового співробітництва на оперативному рівні та своїм морським та повітряним військовим транспортом. Одним із головних недоліків є слабкість засобів військової розвідки. Зважаючи на обмежений бюджет вирішення цих проблем буде нелегким завданням для держав-членів ЄС. Отже, протягом останніх років зробив всього лише декілька кроків для розвитку механізмів вирішення суперечок, значна частина яких залишається нереалізованою [25, с.24].

Висновки до розділу 4

Четвертий розділ магістерської роботи розкриває питання “гібридної” російської агресії. Сьогодні це загроза не лише для України, а й для всього цивілізаційного світу. Зокрема, слід зазначити, що збройна агресія Російської Федерації проти України не лише призвела до порушення суверенітету та територіальної цілісності незалежної держави України, а й стала проявом глибокої конституційної кризи в основних міжнародних структурах, організаціях та політиці окремих європейських держав.

Оскільки, окупувавши Крим, який входить до території Донецької та Луганської областей, і здійснивши повномасштабну агресію, РФ практично впливає на дію всієї системи норм міжнародного права та договорів.

Зауважимо, що мета Росії - отримати геополітичну відплату за поразку під час “холодної війни” та зміцнити свої позиції як великого геополітичного гравця. З цією ціллю, Росія вже давно вдається до тактики розпалювання нових конфліктів, підтримки існуючих, поширення та фінансування популістських і антизахідних рухів у багатьох країнах.

Зазначається, що геополітична експансія Росії будується на реалізації трьох основних елементів: інформаційній пропаганді, економічному шантажі та військовій силі.

Виходячи з цього, перед Європою стоїть чимало проблем, пов'язаних із протидією ворожій російській агресії. Однією з таких проблем глобального характеру є питання російсько-українського конфлікту та пошук реальних механізмів його вирішення.

Зауважимо, що Україна протягом останніх років розглядає різні варіанти та сценарії щодо звільнення загарбаних Росією українських земель.

Водночас, спектр цих дій дуже широкий, починаючи від політико-дипломатичних і закінчуючи військовими методами звільнення окупованих територій.

Наголошується, що можливі миротворчі операції слід розглядати лише як один із багатьох факторів, що сприяють відновленню миру в Україні. Це світова практика не ефективного використання миротворців для свідомого переходу на бік однієї із сторін конфлікту, тим самим загострюючи, чи навпаки перетворюючи його на фазу замороження конфлікту. Водночас не можна забувати про логіку дій Москви, яка прагне представити конфлікт як внутрішню українську справу і використовувати миротворчі місії лише для забезпечення власної вигоди. Відповідно Україні необхідно дуже обережно розглядати такі питання, особливо особливо коли вони стосуються складу, місця розташування та юридичного мандату міжнародних миротворчих місій.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження політичних механізмів вирішення «заморожених» конфліктів сучасності дозволяють зробити наступні висновки:

1. Конфлікт, як соціально-політичне явище супроводжує людину протягом усього становлення та розвитку людської цивілізації. У результаті, перші уявлення про природу і сутнісні характеристики розумінні конфлікту можна знайти в поглядах мислителів стародавніх і первісних суспільств. В історії суспільної та політичної думки загалом сформувалися різні підходи до осмислення цього надзвичайно складного та неоднорідного явища.

Зокрема, на початку ХХ століття сформувалися дві фундаментальні парадигми в розумінні конфлікту, зокрема: функціоналістська (Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, В. Парето, Е. Мейо) та конфліктологічна (К. Боулдінг, Г. Зіммель, Р. Дарендорф, Л. Козер), відбувається становлення конфліктології, як самостійної наукової дисципліни, виникає багато шкіл і напрямів конфліктології. Міжнародні відносини, численні війни, революції, кризи глобального геополітичного характеру.

2. Початок ХХІ століття довів той факт, що природа соціально-політичних конфліктів істотно змінилася. Простежується чітка тенденція переміщення конфлікту з рівня відносин до між державами у сферу відносин між окремими групами та класами в державах. Водночас, велика кількість «заморожених» конфліктів, які зі стадії відкритого збройного протистояння перейшли в стадію тривалої політичної, інформаційної, економічної, та військової боротьби без достатніх підстав для їх остаточного вирішення. Цей процес ускладнюється тим, що більшість сучасних конфліктів дуже часто набувають форми так званих «гібридних»

конфліктів, що підтверджує напад Росії на Україну. Це проявляється в новітніх формах “гібридної” боротьби, яка має не тільки військовий характер, алей й потребує застосування особливих методологічних підходів у процесі. Практично, сьогодні світ стоїть на порозі формування нового «гібридного світового порядку», його поява значною мірою зумовлена агресивною політикою Кремля.

3. Останнім часом особливо загострилися конфлікти в процесі розвитку та експансії, як от Абхазія, Придністров'я, Південна Осетія Та Нагірний Карабах, де очевидні чинники російського впливу. Зазначимо, що наявність нестабільних зон нестабільності на теренах пострадянського простору може створити додаткові можливості для реалізації Росії своїх геополітичних інтересів і цілей. У результаті, «заморожений конфлікт» став одним із основних інструментів геополітичної боротьби. За час існування цих конфліктів відбулась значна кількість мирних переговорів, у тому числі за участю та посередництвом основних західних міжнародних структур і організацій, під час яких було підписано десятки угод і мирних договорів, в тому числі «План Ющенка» щодо врегулювання придністровського конфлікту, «План Саркозі» щодо врегулювання російсько-грузинського конфлікту, «Лісабонська угоди» та «Мадридські принципи», за вирішення конфлікту між Вірменією та Азербайджаном. Незважаючи на такі зусилля, ці конфлікти продовжують існувати у формі «заморожених протистоянь», що негативно впливаючи як на регіональні , так і на глобальні системи безпеки.

Після розпаду Радянського Союзу головною метою Росії є відновлення статусу великого геополітичного гравця. Цього можна досягти, на думку її керівництва шляхом встановлення контролю над навколишніми державами. Сьогодні зрозуміло що, євроатлантичні перспективи Грузії виглядають достать похмурими, поки не буде досягнуто згоди щодо остаточного врегулювання абхазького та південно-

остининського конфліктів. Подібною залишається ситуація навколо нагірно-карабахського конфлікту. Керівництво Вірменії усвідомлює, що без допомоги РФ конфлікт у Карабасі може закінчитися на користь Азербайджану, тому завдяки військовій допомозі та економічним преференціям з боку Москви країна стає все більш залежною від своїх більш впливових сусідів. Для Росії Придністров'я не таке важливе. А вже під час розширення НАТО на схід і приєднання до румунського альянсу Придністров'я стало досить важливим військовим форпостом російських інтересів у цьому регіоні. З початку конфлікту між двома берегами Дністра і до збройні формування Російської Федерації залишаються на території Придністров'я, враховуючи факт окупації території Криму. У 2014 році Росія практично використала обидві території як вагомий військовий аргумент у протистоянні з НАТО.

Тому на сьогодні перспективи процесу вирішення “заморожених суперечок” на пострадянському просторі були досить обмеженими. З одного боку, це пояснюється тим, що, незважаючи на численні спроби врегулювати конфлікт протягом останніх трьох десятиліть, внутрішні розбіжності в цих регіонах лише поглибилися.

З іншого боку, не кожен із зазначених спорів насамперед впливають зовнішні чинники, представлені позицією Російської Федерації, яка розглядає проблеми сфери лише через призму своїх внутрішніх та зовнішніх інтересів.

Водночас, постійний політичний, економічний та військовий вплив Росії практично унеможлиблює процес демократичної трансформації всередині самих проблемних територій, що є ключовою умовою процесу.

4. Питання невирішеної кіпрської “замороженої” суперечки стало одним із перших яскравих прикладів неефективності використання міжнародних форм переговорів та посередництва міжнародних організацій у процесі подолання такого роду суперечок і залишається одним із перших

складних моментів. На цій основі розроблено та прийнято близько 130 резолюцій, незважаючи на те, що ООН найвпливовіша міжнародна організація, бере активну участь у їх ухваленні. Конфлікт сприяв формуванню на Кіпрі ефективно буферної зони між сторонами конфлікту та процесу припинення активних бойових дій, але жодним чином не наблизить Кіпр до політичного врегулювання наслідків багаторічного конфлікту. Водночас зовнішні фактори також активно присутні в кіпрському конфлікті, як і у випадку конфліктів на території пострадянського простору. В основному це стосується позиції Туреччини та Греції, для яких острів має велике політичне та економічне значення, і тому процес вирішення суперечки на Кіпрі залежить від політичної волі та позицій, яких мають дотримуватимуться зазначені країни.

Враховуючи складні зовнішні деталі та досить глибокі політичні, етнічні, релігійні та культурні відмінності між грецькою та турецькою частинами острова, сьогодні це чи не єдиний механізм, який б налагоджував процес політичного вирішення конфлікту є план, що визначає створення на острові Об'єднаної Республіки Кіпр, яка складається з двох самостійних частин. Практично, це, свого роду, швейцарська модель побудови порядку держави, яка б в рівній мірі враховувала та забезпечила принципи кожної з сторін конфлікту. За цих обставин, зважаючи на достатньо зручне географічне розташування та наявності багатьох природних ресурсів, таке об'єднання могло б покривати серйозні економічні привілеї та допомагало б перетворенню об'єднаного Кіпру в одну з найбільш забезпечених країн Європи.

5. Присутність на політичній карті світу цілого ряду «заморожених конфліктів» говорить про неготовність європейських політичних організацій та безпекових інститутів вирішувати сучасні проблеми. Збройна агресія Російської Федерації проти України в 2014 році та проти Грузії в 2008 році засвідчила вияв інституційної кризи, що відбувається в

політиці ЄС. З розпадом Радянського Союзу західні держави передчасно повірили у кінець холодної війни. ЄС і США звернули свою основну увагу на Корейський півострів, Китай та боротьбу з ісламським тероризмом, не усвідомлюючи що біля кордонів ЄС і НАТО існують набагато більші загрози. Пошук шляхів побудови нової системи міжнародних відносин виявився неефективним і Російська Федерація змогла швидко повернути собі роль впливового геополітичного гравця. Сучасні західні міжнародні структури та організації виявилися погано підготовленими до такого розвитку подій. Сьогодні Росія протистоїть і прагне нав'язати бачення побудови і світового порядку на основі “гібридної” політики, інформації, економіки та військових технологій. За останнє десятиліття РФ окупувала території двох суверенних держав, здійснила численні кібер- і терористичні акти, а також підтримувала та фінансувала численні антизахідні рухи в багатьох країнах світу. Це лише мала частина скоєних злочинів кремлівським режимом.

6. Українська держава була в авангарді боротьби з російською агресією, захищаючи суверенітет і безпеку не лише власної країни, але а й усього західного світу. В Україні, яка вже вісім років поспіль перебуває в стані війни, розробляються різні варіанти заходів щодо сприяння процесу звільнення окупованих Росією територій.

Проте, у міжнародній практиці є багато прикладів неефективності миротворчої діяльності, коли вона мало сприяє процесу розв'язання конфлікт, або коли вона загострює чи витісняє його до стадії “замороженого” протистояння. Тому миротворчість не слід розглядати як специфічну панацею, яка швидко призводить до миру та сприяє процесу вирішення конфліктів. Перш ніж дати згоду на розгортання місії, необхідно визначити чіткі критерії її чисельного складу, наданих повноважень і території, на яку буде поширюватися її діяльність. Російська Федерація не повинна забувати про ризики пов'язані з

діяльністю Росії та спробами використання миротворчих сил у легалізації так званих “ЛНР” та “ДНР” для власної політичної вигоди світової спільноти, ми бачимо поступове входження України в правове поле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO's Eastern Defenses 25 March 2014: Report № 35 / E. Lucas, A. Wess Mitchell, P. Doran, J. Grygiel [et. al.]. URL:<http://www.cepa.org/content/case-strengtheningnatos-eastern-defenses> (дата звернення: 05. 07. 2019).
2. Carothers T. The End of the Transition Paradigm. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/bc5d/1913634a47296da572a93b37bb0b288399b1.pdf> (дата звернення: 05. 07. 2019)
3. Clark W., Luik J., Rammes E., Shirreff R. Closing NATO's Baltic Gap. Report / International Centre for Defence and Security. Tallinn. 2016. P. 8.
4. How to be good neighbours. URL: www.economist.com/news/europe/21597948-ukraine-biggest-test-euspolicy-towards-countries-its-borderlands-how-be-good (дата звернення: 05. 07. 2019)
5. <http://www.ji.lviv.ua/n10texts/brzezinsky.html>
6. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/73/PDF/N9324773.pdf?OpenElement>
7. <https://suspilne.media/320594-prezident-azerbajdzanu-zaaviv-pro-gotovnist-do-kontaktiv-iz-virmenami-karabahu/>). Марибашир Е. Стратегия привлечения международных организаций к справедливому разрешению Армяно-Азербайджанского, Нагорно-Карабахского конфликта. Гілея. 2017. №10. С. 425
8. <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/310>
9. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text,
10. Joint Framework on countering hybrid threats – a European Union response: Joint communication to the European Parliament and Council, JOIN (2016) 18 final. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/16201> (дата звернення: 05. 07. 2019).
11. Mearsheimer J. The Tragedy of Great Power Politics. New York: W. Norton & Company , Inc., 2001. Цит. за: Hancock K., Lobell, S. Realism and the 211 Changing International System: Will China and Russia Challenge the Status Quo? // China and Eurasia Forum Quarterly. 2010. Vol. 8. No 4. P.
12. Statement by NATO Foreign Ministers, 1 April 2014. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108501.htm (дата звернення: 05. 07. 2019).

13. Strasbourg / Kehl Summit Declaration. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm?selected_Locale=en (дата звернення: 05. 07. 2019).
14. The return of History: The Post-Soviet Space Thirty Years after the Fall of the USSR by Serhii Plokyh
15. The World Bank. Рейтинг країн по ВВП. www.nonews.co
16. Turns Out You Can't Trust Russian Hackers Anymore. URL: <https://foreignpolicy.com/2016/08/22/turns-out-you-cant-trust-russian-hackersanymore/> (дата звернення: 05. 07. 2019).
17. Андрущенко Т. Роль національних держав у цивілізаційних конфліктах. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2012. Вип. 1 (57). С 206
18. Андрійчук В. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. URL: file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/E_apk_2016_7_14.pdf
19. Ахмедова Е. Вплив «європеїзації» Туреччини на вирішення проблеми Кіпру. URL: file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/Purch_2015_2_19.pdf (дата звернення: 22. 07. 2019)
20. Батрименко О. Способи врегулювання сучасних збройно-політичних конфліктів. Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Філософія. Політологія. 2006. №76-79. С.
21. Білий О. «Демони Віші». Чи готовий Захід до радикальних зрушень у системі світової безпеки. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/demoni-vishi> (дата звернення: 22. 07. 2019)
22. Божко С. Миротворчі операції ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Випуск 82, Частина 1. Київ, 2008. С. 24
23. Волошин Ю. Міжнародно – правові засоби розв’язання греко-турецького конфлікту в контексті процесів європейської міждержавної інтеграції. URL: http://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/voloshyn_miznarodno.pdf (дата звернення: 22. 07. 2019)

24. Гелетій М. Механізми миротворчої діяльності ООН та проблема її реформування. Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія: міжнародні відносини. Випуск 21. Львів, 2007. С 70
25. Гольцов А. Стратегія Російської Федерації в геополітичній конкуренції на південному кавказі. URL:http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3181 (дата звернення: 22. 07. 2019)
26. Горбулін В. Безсилля провокує, або небезпеки утопії «вічного миру». Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна. Київ, 2015. С 15
27. Грабовський С. Миротворці на Донбасі: панацея чи катастрофа? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29075299.html> (дата звернення: 22
28. Гусейнов Ю. Карабах – древняя азербайджанская земля. Гілея. 2013. №2. С. 247-248
29. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. Горбуліна, О. Власюка, Е. Лібанової, О. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. с 40
30. Дуднік О. Офіційна позиція України щодо врегулювання Нагірно-Карабахського конфлікту. Науковий вісник Дипломатичної академії України / за заг. ред. Б.Гуменюка, В. Ціватого. Київ, 2009. Вип. 15: Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи. С. 171
31. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. за ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна. Київ: НАДУ. 2010. с 19
32. Європейська правда. www.eurointegration.com
33. Єрмоленко Д. Придністровський конфлікт у міжнародних відносинах: витоки, сучасний стан та перспективи розв'язання. Віче. 2009 . №6. С. 11
34. Жеребецький Є. Нагірний Карабах: український урок закавказького досвіду. URL: http://www.jimagazine.lviv.ua/2016/Zherebeckyj_Nahirnyj_Karabah.htm (дата звернення: 22. 07. 2019)
35. Жмінько З. Роль України в якості учасника переговорного процесу щодо врегулювання Придністровського конфлікту (формат «5+2»). Придністровська проблема: погляд з України: публікація., Київ, 2009. с 114
36. Зацерковний В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. В. Зацерковний, І. Тішаєв, В. Демидов. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2017. с 74

37. Збройні конфлікти сучасності. Проектне дослідження / за заг. ред. І. Пташник. Івано-Франківськ: Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2014. с 99
38. Зельманович І. «Заморожені» конфлікти як наслідок геополітики Росії. Трансформація міжнародної безпеки: сучасні виклики та загрози: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 22-23 березня 2018 р.). Львів, 2018. С 94
39. Зельманович І. Миротворча місія ООН на Донбасі: міф чи реальність? Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. Вип. 5 (49). С. 192
40. Івата С. Стан наукової розробки проблем конфліктів в сфері державного управління. URL: <http://official.chdu.edu.ua/article/viewFile/60461/56223> (дата звернення: 22. 07. 2019)
41. Кава О. Причини виникнення Придністровського конфлікту наприкінці 80-х років ХХ століття. URL:<http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14125> (дата звернення: 22. 07. 2019)
42. Каспрук В. Якщо Кіпр воз'єднається, то може стати Сінгапуром Східного Середземномор'я. URL:<https://glavcom.ua/columns/kaspruk/yakshcho-kiprvozzjednajetsya-to-zmozhe-stati-singapurom-shidnogo-seredzemnomorya422086.html> (дата звернення: 22. 07. 2019)
43. Киридон А. Причини російсько-грузинського конфлікту 2008 року: глобальний вимір. URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/07/kyrydon.htm> (дата звернення: 22. 07. 2019).
44. Клімкін: Міжнародний тиск змусить РФ погодитись на миротворчу місію на Донбасі. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/30/7181741/> (дата звернення: 22. 07. 2019)
45. Коваль Н. Двоє на острові: чому спроба об'єднання Кіпру знову провалилася. URL:<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/01/17/7060243/> (дата звернення: 22. 07. 2019)
46. Ковальський С. Миротворчість ООН на Кіпрі: підсумки та уроки 50-ти річної операції. URL:<file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%>

- D0%BA %D0%B8/VchdpuI_2014_123_38.pdf (дата звернення: 22. 07. 2019)
47. Ковтун О. Миротворча діяльність ООН у XXI столітті. Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Випуск 96, Ч. 1. Київ, 2011. С.121)
 48. Конституція російської федерації
 49. Корж Г. Історія ненависті. Чи був Карабаський конфлікт невідворотним? Всесвіт. 2008. №3-4. С. 186
 50. Коцур В. Забезпечення миру в Придністров'ї: плани, цілі та взаємодія України, Росії, Молдови, ОБСЄ. Гілея. 2011. №3. С. 646
 51. Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки (за матеріалами міжнародної наукової конференції, яку організували Центр дослідження Росії та Центр інформації та документації НАТО в Україні в липні 2015 р.). Зовнішні справи. 2015. №7. С 7
 52. Круглашов А. Потенціал і механізми впливу ЄС на врегулювання етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі (на прикладі Придністровської кризи). Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів: зб. наук. праць / під. за ред. А. Круглашова. Чернівці, 2011. Т. IV. С 88
 53. Лоссовський І. До 20-ї річниці будапештських «гарантій»: агресія Росії проти України як чинник ерозії міжнародно-правових режимів нерозповсюдження. Зовнішні справи. 2014. №11. С.8 - 9
 54. Лукас Е. Час прокидатися: [про кроки, необхідні для боротьби за «цілу, вільну і мирну Європу. URL: <https://tyzhden.ua/World/136340> (дата звернення: 22. 07. 2019).
 55. Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannya_i_vidpovid/
 56. Максимець В. Парадигма європейської безпеки у вимірах встановлення нової системи «балансу сил» у Центрально-Східній Європі. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2017. Вип. 5-6 (41-42). С. 142 - 143
 57. Мамедов Н. Об истории Нагорно-Карабахского региона Азербайджанской Республики. Гілея. 2013. №3. С 174

58. Мацієвський Ю. Етнічний конфлікт – вивчений феномен? URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/9613> (дата звернення: 22. 07. 2019)
59. Мацяк М., Федина С. Механізми встановлення та підтримання миру в діяльності Організації Об'єднаних Націй. Вісник Львівського університету: збірник наукових праць. Серія: міжнародні відносини. Вип. 25. Львів, 2008. С. 47
60. Мельник С. Превентивна дипломатія: міф чи реальність? Зовнішні справи. 2013. №4. С. 22
61. Мишляев Т. Трансформація політичної системи: досвід Бельгії, уроки для України. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/11236/1/Myshlyayev%20T.%20Yu..pdf> (дата звернення : 14. 05. 2019)
62. Мінгазутдінова Г. Придністровський конфлікт на початку XXI століття та значення ЄС в його подальшому врегулюванні. Актуальні проблеми міжнародних відносин: у двох частинах: збірник наукових праць. Київ, 2010. Випуск 89, Частина 1. С 39
63. Нагірно-Карабахський конфлікт: геополітичний вимір. URL: file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/znpkhnpu_ist_2011_40_22.pdf (дата звернення: 22. 07. 2019)
64. Нечаєва-Юрійчук Н. Придністров'я як фактор впливу на республіку Молдову та Україну. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_31-32_13 (дата звернення: 22. 07. 2019)
65. Офіційний сайт Верховної Ради України. Будапештський меморандум www.zakon.rada.gov.ua
66. Офіційний сайт міністерства Юстиції України. Історія членства України в співдружності незалежних держав. www.minjust.gov.ua
67. Парахонський Б., Г. Яворська. Криза європейської безпеки в умовах російської агресії. Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України. Серія: «Національна безпека». Випуск 6. Київ, 2014. С. 30 - 31
68. План ООН об'єднання Кіпру. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/896078.html> (дата звернення: 22. 07. 2019)
69. Політологічний словник : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. За ред. М. Головатого та О. Антонюка. Київ: МАУП. 2005. с 410

70. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н. Хоми [В. Денисенко, О. Сорба, Л. Угрин та ін.]. Львів: «Новий Світ 2000». 2014. с 73
71. Пономарьова С. Аналіз Кіпрського питання в контексті реалізації загальноєвропейської безпеки. URL: <http://vmv.kyvu.edu.ua/v/p05/ar275285.pdf> (дата звернення: 22. 07. 2019)
72. Посол США в Німеччині: Путін хоче припинити транзит газу через Україну. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/01/15/7203830/> (дата оновлення: 22. 07. 2019).
73. Пояркова Т. «Русский мир» як ефект «доповненої» реальності. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2016. Вип. 3 (35). С. 176
74. Президент Естонії пояснив, чому агресія РФ дійшла до України. URL: <http://uapress.info/uk/news/show/144814/> (дата звернення: 22. 07. 2019)
75. Радецький В. Міжнародна миротворча діяльність під егідою міжнародних організацій. Університет. 2008. №5. С. 9
76. Райхель Ю. Останній шанс на об'єднання Кіпру: чого бояться Росія і Туреччина. URL: <https://politeka.net/ua/reading/analytics/398004-poslednijshans-na-obedinenie-kipra-chego-boyatsya-rossiya-i-turtsiya/> (дата звернення: 22. 07. 2019)
77. Рахманний О. Кіпрсько – турецький конфлікт та стосунки Туреччини з НАТО та ЄС. URL: <http://www.global-analityk.com/> (дата звернення: 22. 07. 2019)
78. Рустамова П. Нагірний Карабах: Ходжалинський геноцид: [вірмено-азербайджанський конфлікт щодо території Нагірного Карабаху]. Зовнішні справи. 2017. №4. С 13
79. Рябека А. Передумови виникнення нагірно-карабаського конфлікту. Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Київ, 2011. Випуск 95, Ч. 1. С 73
80. Самедов Е. Політика терора Арменії: [територіальні притязання Арменії к Азербайджану во время Нагорно-Карабахского конфликта]. Гілея. 2015. №2. С 381
81. Світова гібридна війна: український формат: монографія / за заг. ред. В. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017 с 246
82. Сидорук Т. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36\(3\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36(3)_4) (дата звернення: 22. 07. 2019)

83. Сокирчук Н. Миротворці на Донбасі: місія здійсненна? URL: <https://glavcom.ua/publications/mirotvorci-na-donbasi-misiya-zdiysnenna473553.html> (дата звернення: 22. 07. 2019)
84. Сулейманов Е. Історичні та геополітичні коріння вірмено-азербайджанського Нагірно-Карабаського конфлікту. Збройна агресія Вірменії проти Азербайджану та тяжкі наслідки окупації. Е. Сулейманов, В. Сулейманов. Київ, 2014. С. 7
85. Суспільне новини. Путін робитиме все, щоб знищити Європу. www.suspilne.media
86. Тарелкін Ю. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 196 с.
87. Тюркель Я. Вопросы разрешения Нагорно-Карабахского конфликта в новом миропорядке. Гілея. 2012. №4. С 661
88. Федоренко К. Кіпр: примарний шанс єдності. URL: <https://dt.ua/international/kipr-primarniy-shans-yednosti-.html> (дата звернення: 22. 07. 2019)
89. Фічора Т. Участь ОБСЄ в розв'язанні Придністровського конфлікту. Науковий вісник Дипломатичної академії України / за заг. ред. Б. Гуменюка / В. Ціватого. К., 2007. Вип. 13: Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний виміри. С. 100
90. Шатурма В. Європейський Союз у зовнішньополітичних концепціях Російської Федерації. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. Вип.5 (49). С. 219
91. Швець Ф. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП. 2016. с 28 - 29
92. Шевцов А., Г. Мерніков. Європейська безпека під впливом викликів сучасності: порядок денний для України. Стратегічні пріоритети. 2014. №4. С. 15 .
93. Шібель В. Миротворчий процес: методологічні аспекти дослідження. Політичний менеджмент. 2009. №6. С. 152